

MLADIKA

Maj 2010
cena 4,00 €

Štev. 4-5

JOHN EARLE

*Moji trije
Trsti*

Misijon v Trstu

GENERACIJA X

Andrej Kralj

Pesmi

Helena Janežič

*Dr. Branislava
Sušnik (1920-1996)*

Mira Cencič

**SREČKO
KOSOVEL**

*Zapisnik 47. nagrade
VSTAJENJE*

Razširimo misijon	1
Irena Cigale: Spomini ob dnevu spominov	2
Mira Gencič: Srečko Kosovel	7
Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da	9
Lev Detela: Boris Pahor, pričevalec našega časa	10
Peter Merku: Moje življenje v Nemčiji (XIX)	14
Primož Sturman: Manjšina onkraj šengenskih zapornic (3)	16
Helena Janežič: Dr. Branislava Sušnik (1920-1996)	19
John Earle: Moji trije trsti	22
Vladimir Kos: Še ena – vnebohodna celina	27
Generacija X: Andrej Kralj	28
Misijon v Trstu, 10.-18. aprila 2010	31
Vladimir Kos: A zdaj še ne	32
47. literarna nagrada Vstajenje za leto 2009	32
Antena	33
Knjižnica Dušana Černeta (93) ..	40

Na platnicah:

Za smeh in dobro voljo

Priloga: RAST 2 - 2010

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307

uprava@mladika.com; redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z. o.o.

Registrirana pri trgovinski zbornici v Trstu
dne 21.4.1999 pod številko 114276.
Vpisana v seznam ROC dne 15.10.2005
pod številko 11721.

Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Reg. na sodišču v Trstu št.193 dne 6.4.1957

ISSN 1124 – 657X

Tisk: Graphart srl - Trst

Izhajanje revije podpira Urad Vlade RS za
Slovence v zamejstvu in po svetu.

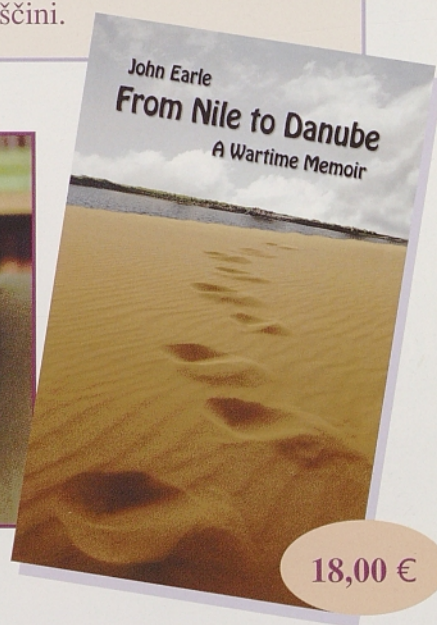
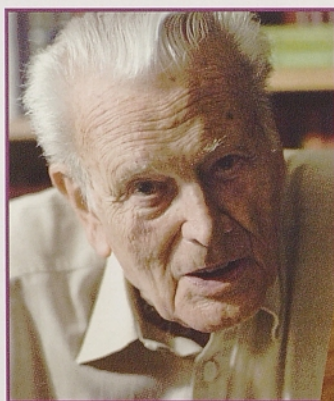
IZHAJA DESETEKRAT V LETU LETO LIV.

Novo pri Mladiki

John Earle

FROM NILE TO DANUBE

John Earle, angleški časnikar, avtor knjige
o primorskih padalcih in pobudnik spominskih
slovesnosti za primorske padalce v Škrbini na Krasu,
je avtor vojnih spominov »Od Nila do Donave«,
ki so pravkar izšli v angleščini.

18,00 €

V ANGLEŠČINI

SLIKA NA PLATNICI: Dobitnica literarne nagrade Vstajenje za leto 2009 prof. Lojzka Bratuž prejema nagrado iz rok podpredsednika Združene kraške banke Adriana Kovačiča na slavnostnem večeru v Peterlinovi dvorani v Trstu (foto KROMA).

UREDNIŠKI ODBOR: David Bandelj, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Tomaž Simčič, Breda Susič, Neva Zaghet, Zora Tavčar, Evelina Umek in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Jadranka Cergol, Peter Černic, Marija Češčut, Danilo Čotar, Liljana Filipčič, Diomira Fabjan Bajc, Lučka Kremžar De Luisa, Peter Močnik, Milan Nemas, Adrijan Pahor, Štefan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebuta, Peter Rustja, Ester Sferco, Marko Tavčar, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Razširimo misijon

Ljudski misijon, ki je ob prehodu z zime na pomlad razgibal skupnost slovenskih vernikov mestnih župnij v Trstu, je – ne glede na dokaj skromno odmevnost v naši javnosti in ne glede na to, ali bo zares zaoral v duhovno življenje posameznih udeležencev in prispeval njihovi rasti v odraslo krščanstvo – gotovo spodbuda ali vsaj priložnost za nadaljnje razmišljanje. Porodilo se je prav ob slovesnem zaključku misijona, ko je voditelj, minorit Janez Šamperl izrekel željo in potrebo, da bi pripravljalni odbor misijona nadaljeval z delom kot spodbujevalec in neke vrste koordinator naše cerkvene dejavnosti, kar bi pomenilo ne samo dejansko pomoč našim dušnim pastirjem, ampak bi iz nas naredilo skupnost, ki bo sposobna se spraševati o svojem delu, načrtovati, postavljati nove cilje, se organizirati ..., da bo – skratka – sposobna gledati naprej. Je pa še nekaj drugih dejstev, zaradi katerih smo moralno dolžni misliti o usodi te skupnosti, ki se sicer stalno manjša in šibi, a vendarle predstavlja realnost, ki se zna tudi izkazati. Najprej prihod novega voditelja tržaške cerkve nadškofa Crepaldija. Vsaka zamenjava v vodstvu povsem naravno pomeni tudi možnost sprememb, zamenjav, novih strategij, čeprav seveda tudi trenj in tudi polemik za srečo tistih, ki so srečni, če lahko pihajo na žerjavico in širijo nezadovoljstvo in malodušje. Čeprav so nekatere izbire lahko nepopularne, pa se ne smemo spuščati v sodbe in zavračati vse spremembe v tržaški Cerkvi. In spremembe so potrebne tako v tržaški Cerkvi na splošno kot v tistem delu, ki zadeva slovenske vernike in v katerem je bilo že dolgo časa čutiti prevladujoče malodušje, ki nas je vse hromilo. To ni nobena kritika na prejšnje vodstvo, toda preteklost nas je nekako uspavala z ustaljeno prakso, da je najbolje, če se nič ne spremeni. In tako je tržaška Cerkev in mi v njej živela brez novih načrtov in brez novih pobud, ki bi dokazovale, da smo še živi in da imamo še kaj povedati družbi, v kateri je imela in mora še imeti svoj prostor, da lahko opravlja svoje poslanstvo. Z novim škofom smo tako dobili novega vikarja, ki ima svoje poglede in je kritičen opazovalec družbenih pojavov med nami. Če bo užival zaupanje in podporo, bo lahko sprožil marsikatero koristno pobudo, ki bo okrepila našo celotno skupnost. Misijon je bil dobra in koristna spodbuda, o kateri lahko le obžalujemo, da je bila namenjena samo mestnim vernikom. Pustil pa je lepe sledove in eden med temi je gotovo tudi pripravljalni odbor, ki si je pridobil dragocene izkušnje. Škoda bi bilo se jim odpovedati. Prav tako koristno sredstvo bo tudi nov škofijski pastoralni svet, v katerem pa bi moral slovenski del imeti možnost samostojno razpravljati o specifičnih problemih, ki zadevajo našo skupnost. Kljub vsem težavam sedanjosti, bomo s sodelovanjem vseh naših komponent – duhovniških, redovniških in laičnih – s požrtvovalnim duhom ter čutom odgovornosti brez dvoma marsikaj rešili, deležni bomo zadoščenja, da smo opravili svojo dolžnost in bomo lahko bolj vedro gledali v prihodnost.

Irena Cigale

Spomini ob dnevu spominov

Druga nagrada za prozo na literarnem 38. natečaju revije Mladika

Tolminski Lom, rojstni kraj mojih staršev. Koliko lepih dni sem preživela tam. Brezskrbnih predšolskih in počitniških. Do tja sem morala najprej po poti vzdolž reke Idrijce, ki me je vedno znova navduševala. Kraji pa spominjajo na obmorske. Veliko me veže nanje. Spomini na prijatelje, sorodnike, spletale so se prve ljubezni, ovite v neskončno domišljijo. Žal zdaj pridem redko. Navadno le pred dnevom mrtvih.

Nerada vozim. Tista cesta se mi zdi zoprna. Možno mi rad ustreže. Toda kako bi mogel razumeti, da so mi tisti kraji, zanj nič posebnega, tako dragi? Večkrat mu res omenim željo, ker pa ni navdušen, odneham. In ob koncu tedna smo skoraj vedno zdoma, če pa ne, imamo obiske. Ali pa se vreme pokvari. Po delu je prepozno. Preprosto ne najdemo časa.

Ko sva izbirala prostor za brunarico na zemlji njegovih staršev, me je večkrat zamikalo, da bi jo raje postavila na Tolminsko.

V mislih sem imela čudovit travnik, kamor sem kot otrok nosila koscem in grabljicam malico. Zraven je bila velika njiva. Na njenem precejšnjem delu posejana ajda. Videti nekaj tako lepega, kot je cve-toča ajda, ni dano vsakomur. Kdor pa jo vidi, čeprav otrok, se mu vtisne za vedno v spomin. Za ta pogled je bogatejši od mnogih drugih celo življenje.

Svoje želje, da bi imela tam brunarico, nisem izrekla. Pa ne zato, ker me mož ne bi hotel poslušati. Bil je neuresničljivo. Zemljo je mama prepustila bratu, misleč, da bo tam ustvaril lepo kmetijo. A je vse, kar se je le dalo, prodal. In šel drugam. Tudi atu ni ostala niti mala parcela. Vse je dobil Tonče. In bilo je edino prav. Samo on je bil blizu, pomagal je mami več kot ostali, pa še tako malo je bilo vsega skupaj, da res ni bilo kaj razdeliti. Sem pa vendarle, še zdaj, malo prizadeta. Izmed vseh sestrčen in bratrancev sem bila v Tolminskem Lomu največ jaz. Toda priznam. Postavljanje brunarice v krajih mojega otroštva ni bila realna želja. Tudi velika razdalja do stalnega bivališča je. In če vse to odmislim, težko bi naredili kaj prijetnejšega, kot imamo na Idrijskem.

Oktobrski dnevi so ponavadi, tu v brunarici, prelepi. Vsak dan mi postreže s spremembami v naravi, vsak je po svoje čudovit. A letošnji oktober se je

bolj cmeravo ponujal mojim, pisanih barv željnim očem. Še javor pod oknom je bil dolgočasen, listi so se upogibali pod kapljami dežja. Barve kar pomešane med seboj. Ponavadi so spodaj zelene, sledijo rumeno-zelene, rumene, nato različni odtenki rjave, potem rjavo rdeče barve, dokler čisto na vrhu ne zažarijo ognjeno rdeči listi. Zbala sem se, da je drevo zbolelo. In res ga bo treba požagati, kot je hotel mož, ker dela preveč sence. Postavila sem se zanj, zdaj se ne bom več mogla.

Čakala sem na primeren konec tedna za obisk grobov na Tolminskem. Konec oktobra je vendarle posijalo sonce, jesen se je zdela spet prijazna in lepa.

Izbrali smo enega izmed najradodarnějšíh dni v letu, kar jih lahko ponudi narava. Zajemala sem z veliko žlico. Hotela sem posrkati vse, za kar sem bila to jesen prikrajšana. In zgodilo se je, da sem opazila stvari, ki jih prej še nikoli nisem. Tu in tam so se svetila drevesa povsem svetlo rumene barve. Ponekod, spet lepo enakomerno potresena, so žarela rdeča. Seveda so prevladovali različni odtenki rjave barve. Zeleni iglavci pa, moram priznati, so me kar malo motili. Vsem tem barvam je pridahnilo sonce čarni lesk. Ponekod so si prameni sončnih žarkov utirali pot med listjem. Bil je veličasten, pravljичni pogled. Dan je bil namenjen spominu na umrle, a me je napolnjeval z veseljem, z novo energijo, s pripravljenostjo na dojemanje dobrega. Ni moglo biti torej drugače, kot da sem se spominjala le lepih trenutkov, ki sem jih preživela s pokojnimi. Približevali smo se Bači.

Zalivček, prava plaža, je bila tam v moji mladosti. Veliko kopalcev se je zbralo. Do tja sem z »Masta« pešala. Bil je daleč, vendar se je splačalo. Čofotali smo v osvežujoči Idrijci, raziskovali okolico, metali kamenje v vodo in bili nasploh razposajeni. Odrasli so nas opozorili na vrtinec, ki nevesčega plavalca lahko pogoltne. Res smo bili previdni v njegovi bližini. Opazila sem nekaj kač. Ponavadi so zame strah vzbujajoči plazilci. Na te so me pripravili in mi dopovedali, da niso nevarne. Nekega dne nas je stric peljal v svojo pisarno. Tam blizu je bila, ob železniški progi. Iz omar je potegnil kup čudovitih stvari.

Bili so svinčniki, radirke, držala za peresa, beležke... Pojasnil je, da mu to šaro, kot se je izrazil, prinesejo potniki. Enakomerno je predmete razdelil sestrični in meni. Za otroške oči je bila »šara« velik zaklad. Kadar sem bila kak teden na počitnicah na Mostu na Soči, sem dneve izkoristila tudi zgolj za potepanje. Lep, še danes ljub kraj mi je.

Na Mostu na Soči, kjer se Idrijca izliva v smaragdno reko, smo najprej zavili v Tolmin. Toda kar mimo Soškega jezera nismo mogli. Ustavili smo se ob poti, ki zavije proti Modreju. Od tam je lep pogled na jezero, zdaj obdano z jesenskimi barvami, še lepši. Spodaj je speljana sprehajalna pot, ki je v mojem otroštvu še ni bilo. Barva jezera je pravi čudež. Zdi se mi, da je ob vsakem pogledu drugačna.

Travnik pred Modrejem ima v mojih spominih prav posebno mesto. Lovila sem kresničke. Nežno sem vsako držala v priprtih dlaneh, občudovala njeno lučko, jo izpustila in spet ujela drugo. Ne vem, čemu je rabila bodeča zarjavela žica. Morda je bila tam zato, da sem se, nerodna kot sem bila, spotaknila vanjo. Kri mi je kar lila iz rane. Še zdaj se mi pozna brazgotina.

Morali smo naprej proti Tolminu. Na tamkajšnjem pokopališču je pokopan stric Anton, ki smo ga klicali Tonče. Atov brat.

Vesel človek je bil. V prijetno pojočem tolminskem narečju je govoril. Družaben, pravi čudež v sorodstvu. Navdušen planinec je ne le občudoval gore, ampak tudi spoznaval tamkajšnje ljudi, nosil v dolino zanimive anekdote, jih še sam malo začinil in nas nasmejal. Pri planinskih pastirjih je kupoval tolminsko skuto, ki je posebno slastna. Tudi prostovoljec gasilec je bil. Član pevskega zbora. Očitno uspešnega, neprestano so gostovali tostran in onstran slovenske meje. Nemaleokrat je začel ob srečanjih z našo družino peti. Ata, nekoč zelo dober zborovski pevec, se mu je pridružil. Njuna glasova sta se takoj ujela. Za to, da bi poprijeli ostali, ni bilo pogojev. Premočna sta bila za nas. Skrbno je urejal vrt. Vedno, kadar je bila zelenjavna sezona, nam je je nabral polne vreče. Dodal je še šop rož. Pomlad pride na Tolminsko prej kot v naše kraje. In z njo regrat. Za nas ga je nabral in oddal kar sprevodniku, atu pa telefoniral, da ga je prišel iskat na avtobusno postajo. Kadar je prišel k nam na obisk, smo bili seveda največ zunaj. V okoliških hribih. Ata je bil ljubitelj narave, toda molčeč človek, ki je le tu in tam opozoril na kakšno posebnost. Tonče se je čudil na glas, pokazal vsako stvar in mi tako rekoč odpiral oči za lepote narave. Še nekaj je bilo privlačnega na njem. Bil je podoben atu.

S pokopališča v Tolminu smo zavili nazaj proti kraju ob jezeru. Do tamkajšnjega poslednjega doma moje stare mame Tončke, atove mame. Če bi mrtvi lahko videli okolico svojega groba, bi želela biti pokopana tam. Pred pokopališkim obzidjem so klopi, odkoder je prekrasen pogled na Soško jezero. Tudi tokrat smo nekoliko posedeli. Razmišljala sem, da smo se otroci pogosto pripodili sem gor. Zdaj vem, kaj nas je gnalo.

Moja stara mama, ki je tam pokopana, je bila najbolj svetla starka v mojem življenju. Najskromnejši dom svojega zemeljskega bivanja je nadomestilo najlepše pokopališče. Revna in vendar bogata je bila. Kar mi je dala, je v njenih drobnih rokah postalo zlato. Sedeli sva na peči in se pogovarjali. Z menoj je govorila lepo, upoštevala me kot zaupanja vredno osebo in ne kot nevednega otroka. »A skuham kafe?« se mi je namuznila. Vneto sem nerodno prikimala. Nihče drug mi ni privoščil kave. Saj sem jo poskusila izprositi pri mamini mami, pa se je naščepirila: »Atrak, pa kafe!« Atova mama pa mi je prinesla na peč dišečo, močno sladkano črno kavo v prelepi porcelanasti skodelici. Skodelice je uporabljala le ob posebnih priložnostih. Običajno je pila kavo iz aluminijastega lončka. Kava, skuhan s srcem, ima poseben vonj in okus. Še zdaj ga čutim, če se potrudim. V Italiji je kupovala topljen sirček v tistih srebrnih ovitkih, ki so se mi na moč dopadli. Mmmm, kako dober je bil šele sir! Nemara pri nas takih še niso prodajali. Limonado je pripravljala iz limonovega soka. Za tega nisem marala. Privlačile pa so me plastične limonice, v kakršnih je bil limonin sok kupljen. Hranila jih je zame, ker so mi bile ljube igrače. Radi sva posedali na klopi v vrtičku. Včasih nama je delal družbo jež. Imela ga je namesto muca, ker je lovil miši. Stanoval je v pepelu črne kuhinje. Ja, črne kuhinje. Zanimivost, ki je bila že v mojem otroštvu velika redkost. Cela hiša je bila prepojena s sajami. Kako poseben vonj! Pepel pa je bilo treba pogosto pometati. Pri tem sem pomagala. Raznašal ga je bodičar. Včasih so mi dovolili, da sem pri mami Tončki prespala. Samo včasih. Ljubše bi mi bilo, če bi se zgodilo večkrat. Sredi noči me je nekoč prebudil ropot. Comp-comp, comp-comp... Poslušala sem in od strahu komaj dihal. Ko se ga je, strahu namreč, le preveč nabralo, sem prebudila staro mamo in ji zašepetala, da nekdo hodi po kuhinji. Pobožala me je in me smejoč pomirila. Da je njen jež ta razgrajč in lopov in potepuh, zna biti celo medved v moji domišljiji, mi je povedala.

Mama Tončka je imela lepe, globoke, prodorne oči. Prebrale so tudi moje skrite želje. Še s fotogra-

fije, se mi zdi, me lahko ocenjujoče gledajo. Njeni sivi lasje so bili močno nakodrani. Spenjala jih je. Nosila je ruto. Kot da bi hotela skriti ta dar narave. Majhna in suha je capljala naokrog v posebnih črnih copatih, pa neprestano nekaj brkljala. Nosila je temna oblačila, ki so poudarjala neznatnost, neznatnost zaradi prevelike skromnosti. Le »birtah«, nekakšen predpasnik, je bil posut s pisanimi pikicami. Tudi poleti je nosila debele temne nogavice. Nemara jo je, koščeno, kot je bila, neprestano zeblo v noge. Kdo bi v njej slutil neizmerno bogastvo srca, veliko ljubezen, ki jo je podeljevala, ne da bi pričakovala karkoli v zameno. Iz nje je govorila modrost življenja, saj za učenje iz knjig ni bilo nikoli časa, čeprav je bila nedvomno nadarjena.

Usoda ji ni prizanašala. Pomanjkanje v otroštvu. Prvi mož, ki ga je resnično ljubila, je zgodaj umrl. Drugi je bil surov in zapravljen. Moral je biti prava pošast, saj moj ata ni hotel nikoli spregovoriti o njem. Kar sem zvedela, mi je povedala sestrična, stric Tonče je bil pač bolj odprt človek. Mislim pa, da je ata vendarle preganjal ta oče celo življenje. Odtod izvira njegov velik odpor do nasilnežev, prevarantov, nezvestobe, pijančevanja ... Odtod pretirana skrb zame, da v dobi odraščanja ne bi zašla na kriva pota, da si ne bi izbrala neustreznega življenjskega partnerja. Moram priznati, da sta me njegova sumničevost in nezaupanje hudo motili. In tu so korenine za veliko naklonjenost, ki jo je izkazoval mojemu možu, ko je ugotovil, da je zaupanja vreden. Tako ga je hvalil, celo moje delo pripisoval njemu, da sem bila včasih kar malo užaljena. Moj stari oče je verjetno zgodaj umrl. Najbrž takoj potem, ko je uspel skoraj vse zapraviti in zapustiti za seboj revščino. Otroci so šli hitro od doma. V Celje, Stari trg, Trst, Milano. Le Tonče je bil blizu in je mami Tončki lahko več pomagal. Druge je videla redko, nekatere le enkrat letno. V tistih časih so bile razdalje težje premagljive. Vse to pa jo je v ljubezni le utrjevalo. Bolj kot večina ljudi, se je zavedala, kako potrebna nam je.

Odrgrati sem se morala od spominov na staro mamo. Čakala nas je pot proti Tolminskemu in Kanalskemu Lomu.

Ni blizu. A v mojem otroštvu smo otroci premagovali še daljše razdalje peš. Avtobus v zakotne kraje ni vozil, avtomobili so bili redkost.

Moram pa priznati, da mi ni bilo sile. Očka me je, če se je le dalo, peljal s konjsko vprego. Očka je bil moj stari ata, mamin ata. Zelo sem ga imela rada. Vedno je bil nasmejan, pripravljen na šale in igro z menoj. V vse mogoče vonjave je bil ovit. Vonj po

hlevu, konjih, vinu, zemlji, znoju, mleku ... Meni je na njem vse to dišalo. Bilo je zaradi številnih opravil. Kmetoval je, vodil gostilno, vozil mleko kmetov svoje in sosednjih vasi na Most na Soči. Pa je vseeno našel čas zame. Pogosto mi je kaj prinesel. Najbolj se spominjam pisanih bonbončkov v obliki jajčk. Pred kratkim sem take še videla v trgovini. Posebno dragocena je bila njegova gromozanska platnena vreča, v kateri so bili lešniki in orehi. Le kdaj jih je utegnil nabrati? Vsak dan mi je prinesel veliko pest teh slastnih sadežev. S kamnom sem jih trla na »tnalu«. To je bil prizidek ob hiši. Obliko klopi je imel. V lepem vremenu so obiskovalci gostilne posedeli kar zunaj na njem.

Moj očka je spominjal na Martina Krpana. Velik in močan je bil, toda niti za spoznanje predebel. Navadno je imel oblečeno svetlo srajco in temno jopico ali pa »pruštof« (suknjič). Hlače so bile debele, malce preširoke in prekratke. Obuval je visoke težke čevlje. Za povsod so bili pripravi, le za hišo ne. Stara mama se je jezila, ker jih ni sezuval, še otresele ne, da ne bi nanosil v notranjost kup zemlje in peska in blata in celo gnoja. Očka ni porajtal na negodovanje. Nasmehnil se je, zamahnil z roko in molče nadaljeval svojo pot. Ne smem pozabiti na klobuk. Nikoli ni prestopil hišnega praga brez njega. Odkorakal je s prešernimi koraki, kot je bilo prešerno njegovo srce. V slovo je požvižgal ali zapel. Premeten, pameten, pa hudomušen, je bil povsod zaželen.

Kadar smo se odpravljali s počitnic domov, nas je na železniško postajo seveda peljal on. Zadnjikrat, ko mi je bilo pet let. Ob slovesu sem se oklenila njegovega vratu in jokala. Nisem ga hotela izpustiti. Kot bi vedela, da ga vidim poslednjič. Komaj so me odtrgali od očka, in še potem sem bila neutolažljiva in sem mu mahala, dokler se je dalo.

Pot od Mosta na Soči proti Tolminskemu Lomu je bila zanj nekega večera usodna. Preblizu roba je zapeljal, voz se je nagnil, očka je padel v prepad. Našli so ga sicer živega, vendar je hudim poškodbam v bolnišnici, po nekaj dneh, podlegel. Pozneje sem se z vozom s konjsko vprego vozila s stricem. Kako sem pogrešala očka in njegove hudomušne dovtype! Končno smo kupili prvi avto. Fička.

Približevali smo se Lomu. Ob poti sem se spominjala številnih pogovorov, prepoznala mnoge kotičke, kjer se je kaj dogodilo, se spominjala zgodb prebivalcev, ki so imeli hiše ob cesti ali v bližini nje. Povečini so ta prebivališča zdaj zapuščena. Na najvišji točki je Sleme. Tam so pašniki.

Že v otroštvu mojega ata so bili. Ata je bil pastir. Bos je pasel. Le pozimi je imel obute lesene cokle.

Zeblo ga je. Kako dobrodošli so bili iztrebki krav, da si je v njih pogrel prezeble noge. Neverjetno se mi je zdelo, ko mi je o tem pripovedoval. Še malo, pa smo bili »Pr korit«. Pri njem so se napajale krave iz cele vasi. V glavnem so gnali živino napajat otroci. Kdaj pa kdaj sem se jim pridružila. Ne velikokrat, ker sem se krav bala in so se zato z menoj norčevali.

Bili smo sredi vasi. Zmedla sem se ob pogledu na hiše nad cesto, kjer je bila bajtica stare mame Tončke. Že zdavnaj je bila obnovljena. Tokrat nisem vedela, katera je. In nikogar ni bilo, ki bi mi lahko povedal. Bila sem razočarana nad seboj. Kadarkoli sem prišla v Tolminski Lom, sem hotela videti tudi nekdanji mamin dom. Še potem, ko je bila hiša zapuščena, ko je začela razpadati, ko so pozneje ostale le ruševine, nazadnje pa so vse skupaj pospravili in izravnali z zemljo in je začela tam rasti trava. Danes ni bil primeren dan za srečanje z žalostno zapuščino. In še, ob že tako ozki poti, ki je vodila do tja, so bili parkirani avtomobili. Opazila pa sem nekaj novogradenj. Morda se življenje v ta kraj vrača?

Prav rada se spominjam maminega nekdanjega doma. Koliko najrazličnejših vonjav se je tam prepletalo. Domača hrana, vonj po sveže pečenem domačem kruhu, po salami, klobasah, pršutu in siru. Tako dobrih domačih mesnin nisem jedla nikoli pozneje v življenju. Razumljivo je, zakaj jih nikoli več ne bom. Vse doma, doma z ljubeznijo narejeno! Kiselkast vonj po vinu mi ni bil prijeten, zato pa toliko bolj vonj po kokti, sokovih, čajih, kavah in kuhanem vinu.

Poseben čar so imele zgornje kamre s tisočeriimi starimi predmeti, oblekami, posteljnino, čevlji ...

Ob hiši je bil prizidan kokošnjak. Kokoši sem smela nahraniti, še lepše mi je bilo pobirati jajca. Zraven je bil svinjak, tega sem obšla. Bilo mi je všeč pokukat v naslednje poslopje. V hlev. Najprivlačnejši je bil, se razume, senik. Kadar so bili na obisku prijatelji, smo se razposajeno prekopicovali po senu, čeprav so nas opozarjali na jaslji in na vile. Nikoli se ni zgodilo nič hudega. Naj omenim še velik kup gnoja. Naglusno bi pomislili, toda jaz sem s tega kupa pobirala zamaške steklenic. Ogromno se mi jih je nabralo. Pa še stranišče na štrbunk je bilo nekaj posebnega. Tja pa res nisem hotela.

Dvorišče je bilo veliko. Otroci smo se igrali najrazličnejše igre. Najbolj mi je ugajal badminton. Kako sem se gnala za tisto »žogico«. Nikoli se nisem naveličala. Če se je dalo, sem igro zavlekla tja do večera, dokler se je »perjenka« vsaj malo videla.

Gromozanski oreh je kraljeval pred hišo. Bogato je obrodil. Klatili smo sadeže, se najprej lotili ovoja,

pri čemer so postale naše roke povsem rjave, potem smo strli lupino in jedrce, čeprav še ne povsem zrelo, pojedli.

Kadar nam je bilo domače dvorišče premajhno, smo se spravili na sosedovo posest. Prva je bila na vrsti marelica. Povsem dozoreli so samo sadeži na vrhu. Ostale smo izmaknili, še zelene pojedli, pečke pa stolkli in pohrustali jedrca. Stari gospodar je neprestano sedel na klopi ob oknu. Kadar nas je videl, je okno odprl in kričal na nas ter mahal s palico. Kaj več ni mogel, kajti bil je hrom v nogah, zato se nismo zmenili zanj. Mladi gospodar se je le smejal našemu početju. Dovolil nam je v sadovnjak. Lahko smo se do sitega najedli jabolok, hrušk, sliv, ribeza. Toda gorje, če smo hoteli utrgati veliko hruško medenko.

Zadnji del poti je bil pred nami. Kanalski Lom.

Tod sem res velikokrat pešačila. V otroštvo in pozneje v dobi odrasčanja. Približno uro hoda v eno smer. Trgovina je bila namreč le v Kanalskem Lomu. V gospodinjstvu vedno kaj manjka. Še posebej, če je treba oskrbovati gostilno. Dvakrat na teden, taka je bila domena mamine mame, sem nakupovala. »Pupe« v vasi smo se domenile, da bomo hodile skupaj. Bilo je zabavno. Pogovarjale smo se, pele, tekale, se prerivale, nabirale jagode ... Nazaj grede smo v glavnem sukale jezičke, kaj več težke nakupovalne torbe in košare niso dopuščale. Še tako sem kdaj pa kdaj razbila kakšno steklenico ali pa steklen kozarec. Stara mama pa s »pohvalami« ni bila ravno prizanesljiva. In kako se je šele nasršila, kadar sem se upirala vmesnim nakupovanjem. Mogoče bi še šlo, če ji ne bi odgovarjala in ji navrgla, da nisem jaz kriva, da kar naprej kaj pozablja in naj svojo pozabljivost plačuje sama. Niti pod razno ni bila vajena ugovaranja. Starejše je treba vendar brezpogojno ubogati in spoštovati. Pogosto ji je zmanjkalo »fece«. Kvasu so tako rekli. Kruh je namreč pekla vsak dan. Za domače in za gostinske goste. V zahtevi je vztrajala in zmagala. Velikokrat mi je uspelo prepričati kakšno prijateljico, da me je spremljala. Bila sem plašljivka, tako da me je bilo nemalokrat strah raznih čudnih zvokov, kolesarjev, ki so vozili mimo, in kakšen avtomobil se je tudi prikadil. Pa tisto mukanje krav. Kaj, če katera vendarle skoči na cesto, me je skrbelo. Kolikokrat so se odrasli pogovarjali o tatovih, hudodelcih in pijancih. Na lastne oči sem videla nekaj prav čudnih in skrajno neurejenih vaščanov. Da ne govorimo o morilcu, ki so ga nemara pred kratkim izpustili iz zapora. Nazaj je bilo lažje. Smela sem kupiti bonbone. Glasno sem cmokala in jih grizla. Vse zlovešče zvoke sem preglasila.

V Kanalskem Lomu smo šli, razumljivo, najprej na pokopališče. Mama je obiskala kar nekaj grobov. Jaz samo enega. Grob mamine sestrične Anice.

Teta Anica mi je veliko pomenila. Skoraj celo življenje je živel v Gorici s sestro Tilico in njenim sinom. Tam sta lažje izhajali, kot bi v domačem kraju. Tilica je delala v bolnici, Anica pa ni imela stalne zaposlitve. Služila je pri različnih gospodarjih. Anica je bila dobra kot kruh, bi lahko rekla. Vedno je kaj izbrskala zame. Velikokrat tudi rabljene stvari, ki bogatim delodajalcem niso bile več všeč. Bila sem že mama, ko je prinesla, kar tako, ne da bi vedela, če je kaj vredno, lego kocke. Škatla je pokrila celo jedilno mizo, napolnjena z lego kockami je v meni vzbudila veliko veselje. Z možem sva sinu, ki se je s temi igračami najraje igral, vsakokrat prinesla iz Gorice majhen zavoj kock. Pri nas jih še niso imeli na tržišču. Anica je presenečena povedala, da jih je nameravala že vreči v smeti. Z njimi se je igrala neka stara gospa. Zdaj se ji ni več ljubilo. Teto Anico sem imela rada tudi zato, ker je bila zabavna, hudomušna, iznajdljiva. V njeni družbi se je bilo moč do solz nasmejati. Poročila se ni, čeprav je imela nemara kar nekaj snubcev. Zaznamovale so jo črne koze, ki jih je prebolela v otroštvu. Najbolj so se poznale brazgotine na obrazu in po levi roki. Bila je prepričana, da bi se vsakomur, prej ali slej, zagnusila, kot je rekla. Priznala je tudi, da se tega občutka še ni rešila. Spreleti jo ob naših poljubih ob srečanjih. Pomisli, da to počnemo le iz vljudnosti in najbrž z odporom. Svoje drugačnosti torej vse do smrti ni sprejela. Sprašujem se, odkod je jemala toliko svetlobe, dobrote in dobre volje.

Ob prihodu na pokopališče, in nazaj grede, sem s pogledom ošinila nekdanji očkov grob. Rada bi ga uredila, pa so njegovo ime prepisali na grob v mestu, na spomenik, kjer je pokopana njegova žena, mamina mama Suzana. Ni se mi zdelo prav. Moram priznati, da mi je še vedno tuje. Ob obisku tistega groba nikoli ne pomislim na očka.

Za seboj sem zaprla pokopališka vrata. Z njimi pa tudi današnje razmišljanje o mrtvih. Pomislila sem, da dan mrtvih sploh ne bi smel biti tako žalosten dan. Konec koncev niti smrt ne pomeni vsem ljudstvom sveta enako. Navsezadnje smo v širši množici družini na ta dan praznovali. Mama je imela rojstni dan, za ata in sestro je bil »god«.

Tam blizu pokopališča v Kanalskem Lomu stane Aničina sestra Tilica, v obnovljeni rojstni hiši. Z Anico sta se takoj po Tiličini upokojitvi preselili iz Gorice v svoj rojstni kraj. Stara je že, težko hodi. Pri njej smo se ustavili. Prijala nam je kavica, ki jo

je skuhal kar moj mož. Sproščen klepet o vsakodnevni stvarih je stekel gladko, kot da bi se vsak dan videvali. Prihod njenega sina je razpoloženje dvignil. Živi v Gorici in govori v tako simpatičnem narečju zamejskih Slovencev. Tu in tam kakšen alora, fešta, oštrigeta ... S tistimi nenavadnimi sičniki in šumniki. Hitrost govora je sto na uro. Mamu obišče najmanj dvakrat tedensko. Pravi, da se bolj spočije pri njej, kot da bi po službi posedal pred televizijo in prebiral časopise ter vdihaval onesnažen zrak. In še občutek, da je nekaj naredil za mamu in za svoje zdravje, je dober. Najsrečnejši je v naravi.

Poslovali smo se. Hoteli smo ujeti še nekaj čarobnih pogledov na naravo ob naši poti. Na tiste pisane barve, na povsem rumena in rdeča drevesa, enakomerno razporejena po gozdu. Ob sončnem zahodu so imela malo drugačen lesk. Meni se je zdel še lepši kot dopoldne.

Bila sem polna vtisov. Zadovoljno sem sedela v avtu in molče, kot zmeraj med vožnjo, opazovala ta, čudes poln, svetel svet.

Mož je bil srečen, ko me je videl takšno. Ni mu bilo žal, da smo končno le prišli v te »moje kraje«. Tudi zanj je bil dan nepozaben.

Lepo se je bilo vrniti v našo brunarico. Današnja jesen je tudi »naš« konec domovine polepšala. Lepa hišica, lesena miza s klopmi pred njo, lesena gugalnica, gromozansko je naredil mož za vnuke, predvsem pa pasja hišica s psom Snegom, so nas pozdravili. Zaželeli smo si le še, da bi jesen dolgo trajala. Da bomo tu še veliko letošnjih dni. Pozimi brunarico zapustimo. Razumljivo. Tudi mestno življenje ima svoje prednosti. Pa kaj, če je treba poslušati ropot avtomobilov od zgodnjega jutra do poznega večera. Pa kaj, če v bližini ropota tovarna in oddaja neprijeten vonj, da o strupenih snoveh sploh ne govorim. Pa kaj, če je blizu železniška proga. Tega hrupa sem se navadila in mi je po svoje prijetno domač. Tako in tako bo zima hitro minila in brunarica bo zaživela s prebujajočo se naravo in s tisočnimi cveticami, ki bodo zacvetele v našem vrtu.

Tolminska, rojstni kraj mojih staršev, bo vedno v mojem srcu. Skupaj s spomini. Še veliko jih je. Teh me ne more nihče oropati. Vračala se bom, v te meni tako drage kraje. Čeprav z leti verjetno še redkeje kot sedaj.

Mira Cencič

Srečko Kosovel

(18. marca 1904 – 27. maja 1926)

Konec maja mineva 84 let od prezgodnje smrti največjega pesnika Krasa. Spomin nanj je živ in se obuja s številnimi prireditvami v krajih njegovega bivanja. Tako ostajata on in njegovo pesniško sporočilo blizu tudi mlajšim rodovom. Tudi meni je Srečko Kosovel blizu kot pesnik in kot Kraševец, Tomajec. Ob prelistavanju starih glasil, ko sem zbirala podatke v druge namene, mi je večkrat pritegnilo pozornost Srečkovo ime, zlasti v letu 1926, času njegove smrti.

O njegovi prezgodnji smrti, ki je pretresla Kras in osrednjo kulturno Slovenijo, je bilo že veliko napisanega. Tudi številna sožalna pisma staršem in sestram ter pisma družinskih članov v dneh brezupne bolezni in krute smrti so bila objavljena (v Mladiki 2006/6 in 2008/7 ter v reviji Ampak 2007/8). Ta članek pa vsaj delno predstavlja, kako so se na prezgodnjo smrt komaj 22-letnega perspektivnega mladeniča odzvala slovenska periodična glasila.

Uredništvo tržaške Edinosti je 28. maja objavilo kratko vest, da je dan prej v Tomaju umrl v cvetu mladosti Srečko Kosovel, in izrazilo sožalje družini. Naslednjega dne je bilo objavljeno daljše poročilo o njegovi bolezni, njegovem pesniškem ustvarjanju in o času pogreba. Dne 31. maja je bila objavljena zahvala njegovih staršev.

Ljubljanski dnevnik Jutro je že 28. maja objavil sporočilo žalujočih roditeljev, sester in brata o Srečkovi smrti, naslednjega dne pa žalno sporočilo Slovenskega seminarja: »Umrl je Srečko Kosovel, pesnik. Na Krasu se mu je odprl grob in mi smo ostali sami z njegovo pesmijo.« Dne 30. maja pa je Jutro objavilo več Srečkovih pesmi.

Njegovi prijatelji, študijski kolegi in kulturni soustvarjalci pa so se razpisali v revijalnem tisku.

V Mladiki iz leta 1926 je na strani 269 z umetniško besedo izpovedal svoja globoka čustva ob izgubi

Božidar Jakac: Srečko Kosovel.

prijatelja, o utrinkih njunih pogovorov, o Srečkovi ljubezni do Krasa študent medicine iz Gornjih Vrem, kasneje pomembni slovenski pisatelj in psihiater Bogomir Magajna (1904-1963).

V tržaški reviji Naš glas pa je na strani 58 objavil spomine in potožil svojo bolečino ob izgubi prijatelja slikar Avgust Černigoj (1898-1985). Opisal je njegovo uredniško delo pri Mladini, pesniško izpoved, ki temelji na narodnem idealizmu, njegovo revolucionarnost, spomine na srečanja po ljubljanskih ulicah in na burne debate, ki jih je Srečko končeval z besedami: »Borba je edina zmagala, na svidenje!«

V reviji Ženski svet, ki je takrat še izhajala v Trstu, je na str. 207 obširno in doživeto opisal spomine na Srečka njegov prijatelj, sodruknik pri literarnih glasilih in sošolec s slovenističnega seminarja, pesnik, kasneje doktor slavistike Tine Debeljak (1903-1989).

Srečku Kosovelu v spomin pa je nastalo tudi nekaj pesmi. S sistematičnim raziskovanjem po revijah in časopisih tistega časa bi jih gotovo našli še več.

Marjana Kokaljeva mu je v reviji Ženski svet leta 1926 na str. 206 posvetila naslednjo pesem.

Srečko Kosovel

*Temni bori na okoli
so vzdrhteli
v neizmerni boli.
V mladem Krasu
vitkem stasu
rožice sklonile*

so se druga k drugi
v tihi in globoki tugi.
Slavci onemli
so na kršnem Krasu.
Angel smrti
je priplul,
sen miru nasul
ti je v trudno dušo.
In v domačo rušo
v senco teh cipres
nesli svojci so potrti –
Rekli so: usnul je on,
ki je sonce gledal rad!
O, nič več v zaton
sanj ne bode skril
svojih nad.
– On je bil! –
Težko bil je udarjal zvon
in solze močile
bridke so gomilo rano.
Si umrl?
Ne!
In čeprav ne bije ti srce!
Za seboj trpljenje,
boli hrepenenje,
svojo srčno rano
si zaprl
v skrinjo v črni jami.
Nisi ti umrl bil. Tvoj polet
nesel bil te v zarje je nebes,
v večnost, kjer boš večno mlad!
Nisi ti umrl, ne, vedno boš med nami,
ker nesmrtni je – poet.

Pesnik iz Podrage Fran Žgur (1866-1939) je v Novem rodu (letnik 1925/26) na str. 240 v pesmi izpovedal bolečo izgubo mladega pesnika.

Srečku Kosovelu

Ti, ki spoznal bolj in bolj
ptiček, kras si cvetja,
šumenja žit, kras naših polj,

src nežnih razodetja –

Ti, ki si se napotil smel
do pesmi našega svetišča –
Kot Ikar si zadet od blišča
pal v grob – –

Zakaj, zakaj, o Kosovel?
Duha ti Bog je dal perot
in srce božjo gredo –
šla pesem Tvoja do sirot
z zvenečo je besedo...

Zdaj zro oči nam v prazen čas,
glej, noč v temno vlečko
zagrnila obraz Ti, Srečko –
Zakaj?
Drhteče strune plaka glas. ...

Mile Klopčič pa je Srečku posvetil pesem, ki je izšla najprej v njegovi zbirki Preproste pesmi, kasneje še v glasilu Istra (leto 1934, št. 49-51, stran 14).

Hodim med oljke v Kotoru, ob prvi obletnici smrti Srečka Kosovela

Hodim med oljke v ograde zvečer,
da čujem, kako ciprese pojo.
Kakor kapljalo bi v sveti mir,
mi nocoj njegovo pesem pojo:
_ Glej, zdaj je maj in opojni večeri: tam
(senca je padla preko morja in neba)
še borovec na gmajni več sam
razmahnil je veje na vse strani,
mesečino dekletu in fantu drobi –
jaz pa od same pomladi sem trpek,
zmirom sem zdoma, vse kraške poti sem prehodil,
vse trate prešteval, globeli prebrodil,
Petra iskal, da bi roko mu podal,
pa nisem našel, nisem preštel,
ne morem najti, ne morem prešteti.

*Pa se bom vrnil, vrnil do majke
in ne pojdem nikamor, nikamor več:
»Glej preveč ubog sem preveč dajal,
jaz od nikogar, vsakdo od mene jemal.*

*In zdaj sem bolan.
Legel bom, mati, legel bom na kraško razpotje,
naj vse steze
gredo preko me
kot senca po gmajni, solce po trati.
Sam tvojo lučko na oknu z dlanmi bom zastiral,
na vse strani bom borovcem ceste odpiral!
naj se temno razraslo ko srebotje –
če ne, ne bom,
ne bom mogel spati, o mati!« –*

*Kdo je šel kot on v tujino,
pa da se ni vračal pet
našo žalost, v tmo zajet
razodeval mesečino?*

Tudi sovaščanka, zvesta Srečkova sodelavka v igralski skupini Prosvetnega društva Roza Šonc – Žvab mu je posvetila nekaj verzov.

Srečku

*Tiho govori – ugasni luči!
Srečko spi, ko prebudil se bo,
bo dvignil glavo, uprl vame sinje oči
in dahnil:*

*»Mama, zakaj moram trpeti –
ali res bom moral umreti,
mama, reci ne –
zakaj skrivaš solze?«*

*Ne, Srečko ni umrl, on živi.
Za nas, za Kras,
ker naš spomin ga vedno
budi.*

V slovenska obzorja in čez...

Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da...

- da je bil svetovalec ministra Križaniča v finančnem ministrstvu v vladi Boruta Pahorja Drago Isajkovič, bivši udbovec, ki je tudi aretiral Janeza Janšo, po volji Boruta Pahorja odpuščen iz službe ...
- da je malo manj kot stoletna (rojena 1914) umrla Herta Haas, druga Titova žena med mnogimi, ki jih je imel, Nemka iz Slovenske Bistrice, med vojno kurirka med centralnim in slovenskim partijskim štabom in ki je po vojni živela v drugem zakonu v Beogradu – zmeraj pod ostro kontrolo Udbe ...
- da iz obsežne knjige, ki jo je v marcu izdal Igor Omerza o Edvardu Kocbeku, izhaja med drugim, da je Kocbeka špioniralo kar 69 sodelavcev Udbe in da je samo za obdobje od 1944 do 1965 4268 strani udbovskega gradiva, poročil sodelavcev Udbe pa je za 3175 strani ...
- da iz Omerzove knjige izhaja tudi, da je Udbi najbolj ovajal Kocbeka literat in njegov bivši sodelavec Jože Brejc-Javoršek, ki je o njem napisal 179 poročil na 155 straneh (in obenem ovajal tudi svojega zaščitnika Vidmarja) ...
- iz istega dela je mogoče tudi izvedeti, da so se v Kocbekovi aferi 1975 s svojim napadanjem Kocbeka posebej izkazali njegov bivši tovariš v kraščansko-socialističnem gibanju Tone Fajfar, tedanji podpredsednik slovenskega PEN-kluba Miloš Mikeln in današnji svetovalec predsednika Türka Ivo Vajgl ...
- da je »Študijski center za narodno spravo« v Ljubljani izdal knjigo Pohorska afeta (podnaslov: Krvavi izpad štajerskih partizanov med jesenjo 1943 in pomladjo 1944), v kateri je bil med vodilnimi Mitja Ribičič ...
- da je leta 2009 ena od zasavskih občin preprečila, da bi bili v obsežnem, 213 strani obsegajočem vodniku »V 3 krasne: vodnik po Zasavju« vsaj z enim stavkom omenjeni množični povojni poboji na Starem Hrastniku in tamkajšnja kapelica v spomin na žrtve ...

Lev Detela

Boris Pahor, pričevalec našega časa

Velika literatura nastaja že dolgo vrsto let tako rekoč pred našimi očmi in pred našim domačim pragom. Boris Pahor, ki se je rodil leta 1913 v Trstu, kjer še danes živi, sodi zaradi subtilnih novel, romanov in dnevnikov, v katerih opisuje svoje boleče izkušnje v obdobjih političnega nasilja v 20. stoletju, med najpomembnejše slovenske sodobne avtorje. Podoba našega časa razvija iz zornega kota človeka, ki je preživel italijanski fašizem, drugo svetovno vojno in grozo nacističnih taborišč. Tako kot Jean Améry, Imre Kertész, Jorge Semprún ali Primo Levi opisuje tudi Pahor zunanji in notranji povratak v normalni svet tistih, ki so ušli uničevalnim akcijam v Dachauu, Bergen-Belsen, Mauthausenu ali Auschwitzu.

Istočasno je Pahor tudi odkrit in zavzet kronist usode slovenske narodne skupnosti v Italiji in kritična priča destrukcije, ki so ji bili Slovenci izpostavljeni v času fašizma. Literarni spomini sedemindvetdeset let mladega avtorja so namreč istočasno dokument spodrseljavev in prestopkov neke nacionalistične politike, ki se je izrodila v zatiranje »drugačnega« človeka z drugačnim jezikom. So literarni dokument ogorčenja. S pomočjo najrazličnejših impresij, impulzov, prepričljivih scen nam Pahor brez sovraštva, z začudenjem in žalostjo, posreduje svoje izkušnje z zgodovinsko sramoto v srcu Evrope.

Posreduje jih tudi novim, mlajšim rodovom. Ti tega težkega obdobja, ki nas skuša s svojimi sencami še vedno ogrožati, niso doživeli. Nasproti destrukciji izpostavi Pahor princip pravice do domovine sredi multikulturnega sveta, ki ga nikoli ne postavi pod vprašaj, in princip pravice do slovenskega jezika, katerega javno uporabljanje so fašisti v Italiji in nacionalni socialisti pri nas na Koroškem, na Štajerskem in tudi na v drugi svetovni vojni zasede-

nih slovenskih področjih nekdanje Jugoslavije prepovedali.

Tudi Pahor ni smel – podobno kot drugi Slovenci v Italiji pod Mussolinijem – po dokončanju osnovne šole uporabljati slovenskega jezika. Kljub temu je začel literarno ustvarjati v slovenskem jeziku in je prva besedila objavil že pred drugo svetovno vojno v tedanji ljubljanski reviji *Dejanje*, ki jo je urejal pomembni krščansko-socialistični lirik in esejist Edvard Kocbek. V romanu *Parnik trobi nji* iz leta 1964, ki je pred kratkim izšel v nemškem prevodu pod naslovom *Geheime Sprachgeschenke* (Skrivna jezikovna darila) pri celovski Mohorjevi založbi, pisatelj prikazuje, kako neka podtalna skupina v fašističnem Trstu ilegalno deli »skrivna jezikovna darila« – ki so slovenske knjige.

Leta 1940 je bil Pahor vpoklican v italijansko vojsko in poslan v Libijo. Po zlomu fašistične Italije se je priključil slovenskemu osvobodilnemu gibanju, vendar so ga leta 1944 – podobno kot njegovega prijatelja, znanega slikarja Zorana Mušiča – aretirali in poslali v nemška koncentracijska taborišča. Po drugi svetovni vojni je študiral na univerzi v Padovi. V Trstu je urejal več slovenskih nekonformističnih revij, med katerimi je *Zaliv* izhajal kar petindvajset let in bil zaradi kritike političnega oportunizma, šovinizma in totalitarizmov vseh vrst posebno pomemben. Poučeval je na eni od tržaških gimnazij in pisal romane, novele, eseje, dnevnike, članke in polemike, v katerih se je zavzemal za demokratično družbo in za svobodo umetniškega izražanja. V različnih sestavkih je branil pravice slovenske manjšine v Italiji pa tudi v Avstriji in opozarjal na položaj drugih manjšin v Evropi in po svetu, vendar za svoja prizadevanja dolgo časa ni dobil zasluženega priznanja. Nasprotno: ko je v založništvu njegove

Boris Pahor.

revije *Zaliv* leta 1975 izšla publikacija *Edvard Kocbek, pričevalec našega časa*, v kateri je Kocbek, ki se je med vojno kot katolik pridružil Titovim partizanom, svoje nekdanje komunistične prijatelje obtožil, da so spodkopali začetno demokratično strukturo Osvobodilne fronte, sestavljeno iz nazorsko različnih skupin, in jo instrumentalizirali za svoje lastne namene, po drugi svetovni vojni pa iz golega maščevanja izvedli še pokol deset tisoč domobranskih vojnih ujetnikov in drugih protikomunistov, je zašel pri tedanjih jugoslovanskih oblastnikih v težave in celo v nemilost. Tudi zdaj, v obdobju demokracije, je Pahor še vedno vest naroda. Po razpadu totalitarizma se bori proti oportunističnim politikom in proti ohlapnosti kapitalu in potrošništvu preveč podvržene družbe v Sloveniji, v Italiji, v Evropi. Zavzema se za vrednote jezika in naroda, za vrednote kulture in civilizacije, za vrednote humanizma in tolerance, ki šele naredijo človeško skupnost človeka vredno.

Po mnogih desetletjih literarnega delovanja je sedaj mnogo romanov in novel izpod Pahorjevega peresa v prevodih dostopno tudi bralcem na nemških, francoskih, angleških, italijanskih in srbskih oziroma hrvaških jezikovnih področjih.

Ob branju Pahorjevega literarnega opusa imaš včasih občutek, da se nahajaš sredi zgodovinske alegorije, v kateri se prekrivajo in drug ob drugem razvrščajo najrazličnejši odtenki iz preteklosti in ostanki nekdanjih oblastniških sistemov. Ravno slovenski avtor Boris Pahor dokazuje s svojimi literarnimi deli, da je Trst ostal kraj iskanja zgodovinske, nacionalne in politične istovetnosti. Veliko mesto v zalivu je zasedrano globoko v Pahorjevi podzavesti in tam prepleteno s prvimi, lepimi, a tudi pretresljivimi spomini iz otroštva. V literarnih delih tega slovenskega avtorja Primorja in Krasa je Trst posebna metafora, ne le za prostor, temveč tudi za čas, v katerem ne zaživi le negativnost položaja, temveč, kot nasprotje, posebno občutje z velikim morjem, povezano z različnimi, velikokrat zelo pesniško in zanosno oblikovanimi pripadajočimi podobami, ki na poseben način obarvajo posamezne odtenke besedila. Skozi tako enkratno literarno okno seže pisatelj pogled do široke panorame večplastnega geografskega pasu in usodnega časa, kar ponudi bralcu možnost nove perspektive. Pahor doseže v svojih delih, pri katerih velikokrat presadi oziroma vključi odseke določenega besedila v novo

besedilo in ga v spremenjeni varianti tako na novo oblikuje, da položaj njegovih rojakov in usoda sveta sama po sebi izstopita iz mnogobarvnega ozadja življenja in postaneta na ta način čim bolj dostopna in razumljiva.

Trst je bil pred fašistično represijo po prvi svetovni vojni vsaj v nastavkih veliko kozmopolitsko osiŕŕe na presečiŕŕu treh kultur, bil je mesto, v katerem so bili poleg Italijanov aktivno navzoči predvsem Slovenci in kjer so ŕiveli tudi nemŕko govoreči cesarsko- kraljevski uradniki, ŕastniki in vojaki, trgovci in pesniki, kot na primer nemŕko piŕoŕi Theodor Däubler. Bivali so skupaj z različnimi manjšinami predvsem iz zahodnega Levanta – in z Judi, katerih prisotnost je okronala ena najlepŕih novih sinagog avstro-ogrske monarhije.

Pahor nas vodi po svojem večsmernem rojstnem mestu in po velikokrat ŕalostni in brutalni svetovni zgodovini prejšnjih desetletij z mladostno energijo in plodovitim nemirom, ki vnaŕata razgibanost v kulturo in kulturno politiko in spodbujata k razmiŕljanju. Njegovi teksti so kleno predstavljeni zgoŕŕeni spomin, ki obsega skorajda eno celo stoletje. Pahor je pomembna priŕa, ki nas vodi kriŕem po svojem ŕasu, ki je tudi naŕ ŕas oziroma ki to vedno bolj postaja ob branju njegovih del. V njegovih romanih, pripovedih in dnevniŕkih zapiskih se zrcali nesramna ideoloŕka predrznost preteklega stoletja, ki je prikazana tudi kot razkosanje smiselne povezanosti in kot propad tolerance in ŕloveŕnosti.

Vendar Pahorjeva literarna dela ne zaŕivijo le v trŕaŕkem svetu, ki ga z znaŕilnimi poudarki zaznamujejo morje, mesto v zalivu in kras, saj avtor usodo svojih predvsem slovenskih protagonistov vkljuŕuje v ŕirŕi evropski oziroma mednarodni okvir.

V ŕirokem loku zaŕivijo pred nami Slovenec Bojan Pertot, Pahorjev drugi jaz iz romana *Nomadi brez oaze* (1956), ki je sredi druge svetovne vojne vojak italijanske armade v Tripolisu, Benghaziju in v afriŕki puŕŕavi, sanatorij pri Parizu v romanu *Spopad s pomladjo* (1958 oziroma 1978), v katerem po koncu vojne v letu 1945 bolni Radko, ŕe nedavno zapornik v koncentracijskem taboriŕŕu Bergen-Belsen, zdravi svoje fiziŕne in s pomoŕjo ljubezni tudi duŕevne rane, spoprijem s totalitarno polpreteklostjo ob sooŕenju z nekdanjo Mussolinijevo vilo ob Gardskem jezeru v s subtilnim občutkom za duŕevne premike napisanem romanu *Vila ob jezeru*

(1955) in, vedno znova, travma holokavsta, ki ga je Pahor kot zapornik pretrpel in preživel v Dachauu in drugih taboriščih tretjega rajha.

Najprej pa so tu doživetja malega slovenskega otroka iz nekdanjega staroavstrijskega mesta Triest – Trst – Trieste, ki ni bil le za Slovence pomembno mesto dela – pa tudi trgovine in trgovcev. In že tedaj, v času velikega avstrijskega razcveta v letu 1910, tudi mesto brez miru, »città senza pace«, kot ga je označil znani publicist Silvio Benco.

Že prva zgodba iz v nemškem prevodu leta 2004 pri celovski založbi Kitab objavljene zbirke *Rože za gobavca* (Blumen für einen Aussätzigen) popelje bralca po tržaški mestni pokrajini v času prve svetovne vojne, kjer sta sredi Miljskega zaliva pri Trstu zasidrani avstrijski vojni ladji »Tegetthoff« in »Wien«, ki sta se nekaj časa zatem, kot izvemo v isti zbirki iz črtice *Grmada v pristanu* (Feuer im Hafen) »v zalivu neposredno pred mestom veličastno potopili«. V tej prozi opisuje Pahor tisto, kar je kot sedemletni deček sam doživel, ko je šovinistična množica ob divjem razgrajanju italijanskih fašistov, ki spominja na podobno scenerijo nacističnih pogromov proti Judom, zažgala slovenski kulturni dom arhitekta Maxa Fabianija, ki je zasnoval tudi dunaj-

sko Uranio. To sramotno dejanje je eno ključnih avtorjevih doživetij in istočasno metafora za psihološke travme slovenskega naroda pa tudi za začetek velikega bojevanja med življenjem in smrtjo, je metafora za zatemnitev sveta, tako značilno tudi za nacistična taborišča.

Toda, kot sem že nakazal, Pahor je kljub temu svetel, skorajda bi rekel slovenski mediteranski avtor, ki ljubi in spoštuje življenje. V njegovih delih utripa tudi sredi teme »luč notranjega zaupanja v dobri značaj življenja«, kot se je že leta 1972 izrazil literarni zgodovinar Jože Pogačnik v publikaciji *Slovensko zamejsko in zdomsko slovstvo*, objavljeni v Kosovelovi knjižnici Pahorjeve revije Zaliv.

Travmo holokavsta predstavi Pahor v mnogih novelah in romanih kot pandemonij med življenjem in smrtjo, naj tu omenim predvsem roman *Nekropola* (1967), toda tudi sredi najgloblje teme zasluti avtor žarek upanja v obnovitvi življenja na podlagi ljubezni in človečnosti.

Ljubezen je pravzaprav glavna Pahorjeva tema. V mnogih tekstih, na primer v romanih *Sopad s pomladjo* in *Zatemnitev* (1975), jo predstavi na prepričljiv način. Celo v najhujših trenutkih in položajih je – oziroma bi naj bil – za vsakega človeka nekje varen kraj, nekakšno zato-

Pisatelj Boris Pahor na Dunaju

Izročili so mu častni križ Republike Avstrije za znanost in umetnost

Šestindvajsetega aprila 2010 so nestorju slovenskih pisateljev, profesorju Borisu Pahorju, v sprejemni dvorani avstrijskega zveznega ministrstva za pouk, umetnost in kulturo na Dunaju v prisotnosti avstrijske zvezne ministrice za umetnost dr. Claudie Schmied podelili visoko avstrijsko odličje, častni križ Republike Avstrije za znanost in umetnost. Odličje in listino o odlikovanju, ki jo je podpisal avstrijski zvezni predsednik dr. Heinz Fischer, je slavljenju izročila voditeljica ministrskega oddelka za umetnost magistra Andrea Ecker.

Po nagovoru avstrijske zvezne ministrice Schmied, ki je opozorila na visoko kvaliteto slavljenca, ki je med drugo svetovno vojno okusil vso grozo nacističnih taborišč in je živa priča preteklega težkega časa ter kronist položaja Slovencev v Italiji, sta sledili lavdaciji dveh slavnostnih govornikov. Nekdanji minister v avstrijski zvezni vladi dr. Caspar Einem – ki pa je bil zadržan in je njegovo lavdacijo prebral njegov nekdanji referent za tisk – in pisatelj Lev Detela sta v svojih izjavah poudarila literarni pomen in etično moč nagrajenčevih pisateljskih in kulturno-političnih prizadevanj. Detela je v svojem nagovoru v nemškem in slovenskem jeziku poudaril Pahorjevo nekonformistično držo, njegovo zavzemanje za demokratizacijo Evrope, za enakopravnost jezikov in kultur. Omenil je, da je Pahor pomemben kronist usode slovenske narodne skupnosti v Italiji, a tudi pričevalec represij, ki so jih vsi Slovenci pa tudi drugi narodi doživeli v času italijanskega

čišče sredi nevarnega, groznega sveta. Za nekdanjega taboriščnika Igorja Sevkana (iz v nemškem prevodu pod naslovom *Die Wiege der Welt* pri celovski založbi Kitab leta 2009 izdanega romana), ki ga je zaznamovalo prestano trpljenje, je to – poleg povezanosti z neko zdravnico iz francoskih Vogeov – obala ob Devinu in široko morje pri Trstu, čeprav so to morda le protagolistove lepe sanje ali sanjske želje.

Najvažnejši problem, ki se kot rdeča nit suče skozi Pahorjeva dela, je tako imenovani človeški faktor. Ta je odpovedal vedno znova tudi v deželah, ki so se po letu 1945 osvobodile fašizma. Odpovedala je toleranca in solidarnost med ljudmi, kar Pahor na primer v romanu *V labirintu* (1984) s pomočjo življenjske zgodbe Radka Subana opiše na analitičen način.

Pahor, ki je podobno kot Levi ali Améry, ušel izpod »pogubnega kolesja zgodovine«, skuša odločilne trenutke, ki jih je doživel kot taboriščnik v mučilnicah tretjega rajha, na prepričljiv način predstaviti tudi novim generacijam. Iz svoje življenjske zgodbe oblikuje pozitivno vizijo upanja v bolj človeško prihodnost, v nasprotju z Améryjem, ki, kot se mi zdi, ni mogel nikoli uiti travmi geta oziroma koncentracijskega tabori-

šča kot »čakalnica smrti«. Pri svojem samotnem obupu ob razmišljanju o človeški problematiki, o problematiki človeške žrtve in njenega zunanjega, včasih pa tudi notranjega mučitelja je končno skupaj z antifašističnim pisateljem Jakobom Wassermannom menil, da lastnih izkušenj ne moreš nikomur posredovati, ker si lahko izkušnje pridobi le vsakdo sam na svoji lastni poti izkušenj – kot vedno vsakdo sam umre tudi svojo lastno smrt.

Ko je Améry ob nekem obisku v Salzburgu položil roko na svoje lastno življenje, je hotel ubežati velikemu mučitelju Zgodovine. Boris Pahor si je izbral drugačno pot. Zgodovino oziroma svojo in našo sodobnost skuša sooblikovati in na ta način izboljšati, narediti bolj človeško. Je to značilna lastnost trdoživega, trmastega, nepopoljšljivo optimističnega Slovenca iz Trsta? Njegovo literarno sporočilo kliče kljub vsem krivicam k nujno potrebni spravi. Kljub kritičnim pogledom nam Boris Pahor sporoča vso svežino in veselje svoje vizije v smiselno, človeka vredno življenje, ki ga je mogoče uresničiti z osebno voljo in pogumom. Celó ob soočenju s smrtjo pritrjuje iz lastne izkušnje življenju in človeški vzajemnosti – preko vseh meja.

fašizma in nemškega nacionalizma. Toda tudi v obdobju demokracije je Pahor vest naroda. Po razpadu komunističnega totalitarizma se bori proti oportunizmu politikov in ohlapnosti kapitalu in potrošništvu preveč podvržene družbe v Sloveniji, Italiji in v Evropi. Zavzema se za vrednote jezika in naroda, za vrednote kulture in civilizacije, za vrednote humanizma in tolerance, ki šele naredijo človeško skupnost človeka vredno.

Slavje v dunajski palači Starhemberg, kjer se nahaja ministrstvo za pouk, umetnost in kulturo, je polepšal glasbeni trio Univerze za glasbo in igralsko umetnost na Dunaju, ki je izvedel nekaj skladb leta 1942 tragično umrlega skladatelja Erwina Schulhoffa.

Istega dne ob 18. uri zvečer so Borisa Pahorja počastili v slovenskem kulturnem centru Korotan tudi dunajski Slovenci in njihovi nemško govoreči prijatelji. Zbralo se je zelo veliko ljudi, med njimi tudi oba dunajska veleposlanika republike Slovenije – eden od teh je akreditiran pri mednarodnih organizacijah, prišli pa so tudi Slovenci iz Gorice in Trsta, iz Koroške in iz Slovenije.

O življenju in obširnem literarnem delu Borisa Pahorja, ki je s številnimi knjigami dostopno v prevodih tudi v nemškem jezikovnem prostoru – celovška Mohorjeva založba je pred kratkim v nemščini izdala kar pet Pahorjevih romanov – je spet v slovenščini in nemščini obširno spregovoril pisatelj Lev Detela, nekaj pesmi pa je zapel zbor Kluba slovenskih študentk in študentov na Dunaju.

Profesor Boris Pahor se je na slavlju v avstrijskem zveznem ministrstvu pa tudi na prireditvi v Korotanu pristrčno zahvalil za izkazano čast in pozornost, hkrati pa je tudi naglasil, da je avstrijska uradna politika dolžna izpolniti vse obveznosti do slovenske manjšine na Koroškem, ki so določene v mednarodnih pogodbah. Povedal je, da ga čudi in boli dejstvo, da je z državnimi pogodbami določeno urejanje položaja manjšin odvisno od lokalnih šovinističnih faktorjev in lokalnih politikov.

Peter Merkù

Moje življenje v Nemčiji

XIX. V tretje gre dobro

Ob zaključku sejma elektrotehnike v Bukarešti smo bili nemški razstavljalci povabljeni na kosilo na nemško ambasado. Po večerji nas je naš šef povabil v hotel Aténée Palé, kjer smo se zadržali v prijetnem razpoloženju pozno v noč, ali bolje rečeno do zgodnjega dne. Ob štirih zjutraj sem prispel do svojega hotela, kjer sem moral nemudoma pakirati kovček, kajti že ob petih sem se odpeljal s taksijem na letališče Otopeni, od koder sem nadaljeval službeno potovanje v Budimpešto, in sicer za srečo z novim letalom britanske proizvodnje. Pravim za srečo, kajti imam še živo v spominu staro letalo, s katerim sem le nekaj dni prej letel iz Frankfurt v Bukarešto. Ko sem se usedel na določeni sedež, sem dobesedno padel v luknjo, tako da me je romunska hostesa morala krepko poprijeti, da mi je pomagala vstati in mi dodelila drugo mesto. Tokrat sem bil torej v novem letalu, vendar je njegova notranjost spominjala prej na medkrajevni podeželski avtobus kot na mednarodno letalo, tako je bilo natrpano z vsem mogočim, od velikega zvitega tepiha do kletke s kanarčkom: samo še koza je manjkala.

Ko sem se z letališča pripeljal s taksijem do krožne stavbe hotela Budapest, kjer mi je naš oddelek za stike z državami vzhodne Evrope E 5 rezerviral sobo, sem se v foyerju znašel sredi gneče glasne mladine. Truden kot sem bil, mi je bil ta hrup izredno nadležen. Pri recepciji so zaman iskali moje ime med rezervacijami, tako da se je nameščenec že obrnil k naslednjemu gostu, ko sem mu jaz nekoliko vzne-

mirjen zabrusil, da mi je vendar Siemens dala njihov naslov. "Kaj, Siemens?" me je vprašal, in ko sem mu to potrdil, se je brzo odpravil v urad, od koder se je tudi kmalu vrnil in mi razložil, da je hotel rekviriran za udeležence mednarodnega kongresa komunistične mladine, zaradi česar so oni zame rezervirali sobo v Danubius (Thermal) Hotel Margitsziget na istoimenskem otoku sredi Donave. Prosil sem ga, naj mi pokliče taksi, da bi me odpeljal tja. Bila je namreč že enajsta ura, in če bi mogel, bi zaspal kar tam pokonci kot konj.

V drugem hotelu je bilo zelo mirno. Tu in tam so posedali starejši gostje, vsi lepo oblečeni. Pri recepciji so mi vljudno povedali, da oni imajo samo ameriške turiste, zaradi česar nimajo zame sobe na razpolago. Ko sem uradniku razložil, od kod prihajam, se je ta telefonsko povezal z recepcijo hotela Budapest. Razgovor je sicer potekal v madžarščini, tako da ne morem reči, ali sta se pogovarjala ali prerekala, dolžina pogovora in naraščajoča jakost glasu sta pa vendar bili sumljivi. Ko je končno odložil slušalko, sem še počakal, da je odpravil druge goste, ki so se medtem ustavili pri pultu. Usedel sem se, a sem se moral krčevito boriti s spancem, ki se me je loteval. Okoli dvanajstih je prišel nameščenec k meni in me vprašal, ali se strinjam, da mi on poišče sobo. Kaj se ne bi! Veliko je telefonaril, predno me je končno vprašal, ali je zame v redu hotel Duna. Moja reakcija je bilo vprašanje, ali je mogoče tam spati. Presenečeno je obstal, saj revež ni mogel vedeti, ka-

Levo: sončna soba v hotelu Duna. Desno: pogled na Donavo z mostom Elizabete. Na Gellértskem griču spomenik svobode. Desno od mostu spomenik škofu-mučeniku "Szent Gellért".

Cerkev sv. Matjaža in ribiški branik Halászbástya ob sončnem zatonu.

ko se jaz počutim. Ko sem se s prtljago spet znašel v taksiju, je bila trinajsta ura že mimo.

Naslednja etapa je potekala kot v hollywoodskih filmih ... ali pa sem stoje ne samo spal, ampak tudi že sanjal: vratar v sivi uniformi je odprl vrata taksija, mi podal roko, da sem bolj sigurno izstopil, poklical paža v temnozeleni uniformi, ki je prevzel moja dva kovčka ... in tako naprej do recepcije, kjer se je vse gladko razvilo, tako da sem se končno znašel v krasni sobi s pogledom na Donavo v lepem, sončnem vremenu. Bil sem sicer nekoliko lačen, a kar sem si najmočneje želel, je bilo, čim prej zaspati.

Bilo je med 16. in 17. uro, ko sem se prebudil iz globokega spanja, in že sem se moral spoprijeti z naslednjim problemom: kako naj kontaktiram kolego Minas iz 'E 5', s katerim sva bila zmenjena, da se srečava v hotelu Budapest. Ko sem se odpravljal k recepciji, je iz sosednje sobe stopil eleganten gospod, s katerim sva se vljudno pozdravila: bil je tedanji minister za gospodarstvo, profesor Karl Schiller. Sem tu prav? – sem se vprašal.

Z dvigalom sem pristal v foyerju, zaskrbljen, kako naj najdem kolega, kar ga vidim vstopiti skozi vhodna vrata. Ko me je zagledal, se mi je približal in me začudeno vprašal: "Kaj delate pa Vi tukaj?" Razložil sem mu svoje peripetije, nakar je on pripomnil: "Veste, zakaj sem jaz tu? Rezervirati moram sobo za našega generalnega direktorja Arna Hoffmana!" Očitno je bil na programu važen razgovor z madžarsko vlado, med katerim bi nekateri pomembni industrijci podprli nemškega ministra. S kolegom sva razmišljala, če ne bi bilo bolje, ko bi se preselil v manjši hotel, pa je rekel, da se za nadaljnji dve noči ne izplača, naj torej kar ostanem tam. Brez krivde sem se torej za kratek čas znašel v istem ambientu kot zelo pomembni ljudje. Mirne duše sva se torej s kolegom odpravila na večerjo in sestavila program srečanj za naslednja dva dneva.

Drugo jutro sem z majhnega balkona sveže spočit občudoval panoramo: na dnu se je vila široka Donava, preko katere sta se bočila dva krasna mostova, na nasprotnem bregu levo grič Gallert, 235 metrov nad morsko gladino, nekako kot naš openski obelisk, na drugi strani tudi gričevje, na katerem kraljujejo cerkev sv. Matjaža ter novoromantični stolpi ribiškega branika iz prvih let dvajsetega stoletja.

Ko sem se peljal po mestu, sem občudoval veličastna poslopja, ki so me spominjala na tržaško sodišče, na nekdanjo avstro-ogrsko monarhijo, na Franca Jožefa, in ker sem že bil v Budimpešti, še posebno na cesarico Elizabeto.

Ne spominjam se več, kateri je bil konkretni namen mojega obiska, s kom sem se vse pogovarjal, najverjetneje je šlo za zaščite v elektronapajalni postaji letališča Ferihegy.

V premoru med pogovori in večerjo sem si ogledal mesto, večinoma skupaj s kolegom. Na sprehodu vzdolž Donave v smeri proti veličastni palači parlamenta me je prevzela palača Gresham, lepo poslopje v secesijskem slogu v bližini mosta verig. Žal mi je bilo, da madžarščine nisem niti malo razumel, kar koli je bilo zapisano, bi verjetno sploh ne znal pravilno izgovoriti. Ugotovil pa sem, da mi je jezik popolnoma tuj, ker ni imel nikakršnega romanskega ali slovanskega prizvoka. Zato sem kar občudoval malega otroka, ki se je na tramvajski postaji očitno brez problemov sporazumeval s svojim očetom!

Predno sem se zvečer spravil truden spat, sem z balkona pogledal na ulično razsvetljavo, ki se je z nasprotnega brega zrcalila v temni vodi Donave, in skoraj da sem zagledal barkovljanske luči, ki odsevajo iz Tržaškega zaliva, če se v temi podaš na pomol San Carlo.

Mesto Budimpešta me je tako prevzelo, da sem se po več letih tja vrnil na Silvestrovo tudi z družino, ker je absolutno vredno obiska.

(dalje)

Palača Gresham.

Primož Sturman

Manjšina onkraj šengenskih zapornic (3)

Niz pogovorov s protagonisti italijanske narodne skupnosti na Hrvaškem nadaljujemo s profesorico Elis Deghenghi Olujić, ki smo jo obiskali na Oddelku za italijanistiko Univerze Juraja Dobrile v Pulju. Olujićeva se je v tem mestu rodila leta 1953, tu se je tudi izšolala v materinem jeziku, študijsko pa se je izpopolnjevala v Zadru in Zagrebu. Na Oddelku za italijanistiko je trenutno zaposlena kot izredna profesorica italijanske književnosti. Je tudi sourednica dvojezične pesniške zbirke *Drugačni verzi/Versi diversi*, ki je leta 2006 izšla v sodelovanju med Italijansko unijo in Zvezo slovenskih kulturnih društev in v kateri je zbran opus štiriindvajsetih (dvanajst plus dvanajst) manjšinskih pesnikov, Slovencev iz Italije ter Italijanov iz Slovenije in Hrvaške. Pogovor z Elis Deghenghi Olujić smo posneli februarja letos v Pulju.

➤ **Bi nam lahko malce orisali delovanje Oddelka za italijanistiko? Kdaj se je na univerzi v Pulju sploh začelo s poučevanjem italijanskega jezika in književnosti?**

➤ Italijanščina se je pri nas začela poučevati pred več kot tridesetimi leti, ta jezik pa ima na našem oddelku poseben status, saj v italijanščini poleg jezika in književnosti poučujemo tudi ostale predmete, torej filozofijo, psihologijo in seveda didaktiko. Gre za pomembno jezikovno in študijsko poglabitev. Na drugih hrvaških univerzah, denimo v Zagrebu ali Zadru, kjer poučujejo italijanski jezik in književnost, je sistem dela različen, učni jezik je namreč hrvaški.

➤ **Koliko prostora odmerjate predavanjem o avtohtoni književnosti Italijanov iz Istre in s Kvarnera?**

➤ Pred petimi leti smo uvedli bolonjsko reformo, tako da bomo letos do petletne diplome pospremili prvo generacijo študentov. V drugem letniku drugostopenjskega, torej dvoletnega študija, je prvi semester (skupno trideset ur) posvečen istrski in kvarnerski književnosti, od njenih začetkov po drugi svetovni vojni do

današnjih dni. Posebej seveda obravnavamo njena najvidnejša imena.

➤ **Vaš odderek sodeluje z ustanovami v matični Italiji, kajne?**

➤ Že dolgo sodelujemo s tržaško univerzo, predvsem s profesorjem Elviom Guagninijem, ki poučuje literarno teorijo, ter profesorjem Sergiom Adamom, ki nam predava o svetovni književnosti. Sodelujemo pa tudi s profesorjem Fabiom Finottijem, ki predava o italijanski književnosti devetnajstega stoletja, grščino pa

poučuje profesor Ezio Pellizer.

Lani jeseni nas je gostila Univerza v Bariju, s katero smo tudi sklenili poseben dogovor, ki ga bomo v kratkem začeli izvajati. Gre za izmenjavo učnega kadra, pa tudi študentov, in sicer v duhu sodelovanja, ki že vrsto let zaznamuje odnose med obema deželama, torej Istro in Apulijo.

➤ **Iz katerih okolij prihajajo vaši študentje? So to le italijansko govoreči oziroma italijanskega materinega jezika ali tudi drugi?**

➤ Skupine so precej heterogene. Veliko študentov ima za seboj vso študijsko pot v itali-

Elis Deghenghi Olujić.

janskem jeziku, nekaj pa je tudi takih, ki so zaključili študij v hrvaških šolah, a so na višjih srednjih šolah obiskovali tudi italijanščino. V Istri ima italijanščina status jezika družbenega okolja, in ne tujega jezika. Zato se ga učijo tudi Hrvati, in sicer precej zgodaj, že na osnovni šoli. Njihovo jezikovno znanje je torej tako, da jim omogoča slediti predavanjem, ki so že od samega začetka v italijanskem jeziku.

► **Večina študentov je vsekakor Istranov?**

► Da, čeprav v zadnjih letih k nam prihajajo študentje iz Karlovca, torej iz krajev izven našega malega prostora, kar nas seveda zelo veseli. Ob vpisu jih povprašamo tudi glede motivacije njihove izbire, saj bi se lahko brez težav vpisali na študij italijanščine v Zagreb. K nam pridejo, ker so se predhodno informirali, poznajo torej našo specifikko. Naša univerza se kljub svoji mladosti uspešno razvija. Tudi Pulj je lepo mesto, kdor prihaja iz notranjosti, tu najde morje, pa tudi nov način za medsebojno sodelovanje. Tu se študentje sprostijo in med seboj ne govorijo v narečju, ampak v zborni knjižni italijanščini. Za nekoga, ki jezika ne pozna, je namreč prav, da se nauči njegove zborne različice.

► **Preidiva na italijansko književnost v istrsko-kvarnerskem prostoru. Je ta po vašem dovolj poznana v matični Italiji, pa tudi na Hrvaškem?**

► Poznajo jo še premalo, nekaj pa se zadnje čase resda odpira. Pri nas delujejo pomembna imena, ki so znana tudi zunaj našega prostora, denimo Nelida Milani. To poznajo v Italiji, predvsem z deli Bora (Burja) oziroma Una valigia di cartone (Kartonast kovček). Podčrtala bi edinstveno vlogo, ki jo v zadnjem času opravlja založniška hiša EDIT z Reke. Pri EDIT-u so pričeli izdajati knjižne zbirke, denimo Altre lettere italiane (Druge italijanske besede), Lo scampo gigante (Veliki škamp) ali Passaggi (Prehodi), ki izhaja v sodelovanju z založbo Il Ramo d'Oro iz Trsta. Tako prestopamo naše meje. Za hrvaško tržišče pa bi bilo pomembno, da bi prišlo do večje količine prevodov, čeprav so nekatere naše avtorje že prevedli, denimo Giacomina Scottija, Alessandra Damianija, pa tudi že omenjeno Nelido Milani. Osebnostno se ob obiskovanju raznih srečanj in simpozijev v Italiji skušam vedno navezovati na

lastno stvarnost. Naša narodna skupnost je resda številčno majhna, zmora pa pomembno literarno produkcijo, na področju proze, poezije, esejistike, pa tudi na širšem kulturno-umetniškem področju, v fotografiji ali slikarstvu.

► **Omenili ste Scottija in Damianija, ki nista Istrana oziroma Kvarnerčana. V Istro oziroma na Reko sta se priselila po drugi svetovni vojni. Kakšen je bil kulturni doprinos političnih imigrantov, ki so po drugi svetovni vojni iz Italije prišli v Istro graditi socializem?**

► Prišli so z velikim navdušenjem, saj so bili prepričani v svoje izbire. Pomembni so, saj so tedaj delali pri časopisu La voce del popolo, reviji Panorama, pa tudi drugje. V povojnih letih je bila italijanska narodna skupnost z eksodusom precej obubožana, ni bilo več izobražencev, pa tudi ne šolskega kadra. Tedaj se je na novo razvijalo tudi gledališče. Damiani je najbrž eden najboljših mislecev, ki jih premoremo. Ni Istran, je pa vseeno zelo pomagal rasti italijanske narodne skupnosti.

► **Kako v Italiji na splošno sprejemajo istrsko-kvarnersko književnost? V Italiji se namreč veliko govori o ezulih. Ali se širša javnost še zaveda, da v Istri še vedno prebivajo Italijani?**

► Veliko je poskusov, da bi to vedenje razširili tudi v Italijo. Našo književnost je namreč treba imeti za bogastvo. Če se v Istri danes še govori italijansko, so za to najbolj zaslužni zgoraj omenjeni. Italijanska narodna skupnost obstaja in veliko daje svoji matični državi Italiji, pa tudi državam gostiteljicama, torej Sloveniji in Hrvaški, največ na kulturnem področju. Kar pa se tiče

Rektorat v Pulju.

eksodus: bila je nelahka izbira, o kateri danes nimamo pravice soditi. Vsakdo je naredil, kar je čutil. V novih generacijah se vsekakor kaže volja po preseganju nekaterih tematik, ne da bi jih pozabili, ampak da bi se razpisali o sedanjem času. Mlajši pisci se hočejo osredotočiti na bolj aktualne smernice ustvarjanja. Vsi so ukoreninjeni v tradiciji, njihove tematike pa so različne, ker je pri njih viden generacijski prehod.

► Kdo so mladi pisci?

► Omenila bi predvsem Lauro Marchig, pa tudi Carlo Rotta, Marca Appollonia, novinarja Aljošo Curavića, Maura Sambija, ki sicer živi v Padovi, a je po rodu Puljčan. Nekateri mladi uporabljajo narečje, denimo Marchigeva. Napisala je zbirko, ki se imenuje Lilit, in sicer v reškem narečju. Hotela se je približati materini govorici. Vsi namreč izviramo iz narečja.

► Leta 2006 ste uredili antologijo, ki je izšla v sklopu mednarodnega čezmejnega projekta Pesniki dveh manjšin. V antologiji je lepo vidno, kako veliko ustvarjalcev z istrsko-kvarnerskega področja pesni v narečju. Zakaj je po vašem uporaba narečja tako razširjena?

► Narečje spada v jezik, brez narečja si italijanskega jezika in Italijanov na področju Istre in Kvarnerja ne bi mogli predstavljati. Narečje je zelo pomembno za vse, veliko ljudi ga namreč dojema kot jezik, ki je potreben za izražanje, predvsem pesniško. Eligio Zanini, Giusto Curto, Vlado in Libero Benussi iz Rovinja pišejo v istriotščini. Zelo močna je tudi vodnjanska tradicija, v katero spadajo Lidia Delton, Loredana Bogliun in Mario Bonassin. Gianna Dallemulle Ausenak je pisala v puljščini, torej istrobeneškem govoru, v katerem pesni tudi Ester Sardezi. V njenem narečju se izraža puljskost, če se lahko tako izrazim.

► Je pisatelj Fulvio Tomizza tudi kdaj uporabljal narečje?

► V njegovem pisanju so zelo prisotne slovenske prvine, saj spadajo v njegovo kulturo.

► Kakšna je po vašem Tomizzova kulturna zapuščina danes, po več kot desetih letih od njegove smrti?

► Tomizzovo delo je bilo usmerjeno predvsem v preseganje meja, njegovo najbolj pomembno izročilo pa je to, da moramo vsi skupaj najti nek

modus vivendi v multikulturni in večjezični Istri. To je bil navsezadnje tudi njegov nenehen notranji boj, s katerim je skušal v sebi povezati različne kulture, ki jih je imel za enako svoje.

► Pa še nekaj bolj osebnih vprašanj. Kako se je odvijala vaša študijska in poklicna kariera?

► Diplomirala sem iz italijanščine in angleščine na Filozofski fakulteti Univerze v Zadru s profesorjem Žarkom Muljačićem in profesorico Glorio Rabac Čondrić. Nato sem se vrnila v Pulj, kjer sem v osnovnih šolah s hrvaškim učnim jezikom poučevala italijanščino, seveda tedaj, ko se je ob koncu sedemdesetih italijanščina začela uvajati v hrvaške šole. Še danes je prav, da se poleg angleščine v hrvaških šolah poučuje italijanščina, in sicer kakor jezik okolja. Leta 1980 me je profesorica Vera Glavinić, ki je tedaj v Pulju skupaj z Nelido Milani Kruljac postavljala na noge oddelek za italijanistiko, povabila k sodelovanju. Vpisala sem se na podiplomski študij v Zagrebu, kjer sem magistrirala z nalogo o Leonardu Sciasci, doktorirala pa sem prav tako v Zagrebu, in sicer leta 1997 s študijo o italijanskih istrskih revijah iz dvajsetega stoletja.

► Ste se tudi sami preizkusili literarno?

► Ne, nisem. Živim sicer v sozvočju s književnostjo, torej poezijo in prozo, ki ju zelo cenim in spoštujem. Kdor piše, ima seveda velik dar, kateremu se nisem nikoli približala. Književnosti pa sem se seveda približala s predavanji, komentarji ali kritičnimi recenzijami. Kritik postane večkrat tudi avtor, ki pa mora paziti, da prekomerno ne prizadene pisca. Poleg teorije je namreč pri književnosti zelo pomemben tudi subjektivni del.

► Kako je danes živeti italijansko v Pulju?

► Tega vprašanja si nisem nikoli postavljala. Zahvaliti se moram svoji družini zato, da sem zrastle v harmoniji s svojo identiteto, katere mi ne more nihče vzeti. Živim seveda harmonično tudi s svetom, ki me obkroža. Biti Italijan v Istri ni ne dobro ne slabo. Ta binom, torej spoštovanje in samospoštovanje, je danes potrebno privzgajati mladim. Manjšinska skupnost je resda manj številčnejša, a če pogledamo, koliko so dali Italijani Pulju, si tega mesta brez italijanskih prvin ne moremo predstavljati. Bilo bi, kot bi si Koper ali Trst skušali zamišljati brez slovenske prisotnosti.

Helena Janežič

Dr. Branislava Sušnik (1920-1996)

Paragvajska antropologinja slovenskega rodu

Dne 28. marca pred devetdesetimi leti se je v Medvodah rodila drobna deklica z imenom Branislava Jožefina Sušnik. Bolezen v zgodnjem otroštvu ji je pustila okvaro na hrbtenici, zato je morala še krepko v mladostniško dobo nositi steznike. Zatekala se je med knjige in preko njih v daljne svetove ter že takrat sanjala o misijonarjenju.

SAMO ZNANJE NEKAJ VELJA

Oče Jožef Sušnik je še pred njenim vstopom v šolo postal vodja žandarmerijske postaje v Polju pri Ljubljani (Devica Marija v Polju) in družina (mama Karolina, roj. Prijatelj in hčeri Branislava in Dragojila) se je preselila v Polje. Osnovno šolo in gimnazijo je z odliko zaključila v Ljubljani ter nadaljevala študij zgodovine na Filozofski fakulteti. Sočasno je na Teološki fakulteti študirala klinopis in asirsko-babilonsko

pisavo. Diplomirala je že v vojnem času, istočasno pa že študirala etnozgodovino in uralo-baltiško jezikoslovje na Dunaju pri znanem prof. Wilhelmu Schmidtu. Še bolj kakor želja po znanju jo je v svet gnalo spoznanje o krutosti vojne, saj je bila priča umoru svojega očeta, ki je padel kot ena prvih žrtev komunistov že avgusta 1941.

Po doktoratu na Dunaju leta 1942 je nadaljevala študij v Rimu, za kar je potrebovala posebno dovoljenje. Kot prva ženska je namreč obiskovala Papeški biblični inštitut, kjer se je specializirala v kulturah in jezikih Bližnjega vzhoda, na Vzhodnem inštitutu pa je izpopolnjevala svoje znanje jezikoslovja. Diplomirala je z nalogo o 5000 let starih klinopisnih ploščah iz Kapadokije.

Leta 1944 se je vrnila v Slovenijo. O tem obdobju, že sicer redkobesedna, ni marala govoriti. Po koncu vojne so jo kot učiteljico poslali v

Tolmin, od koder je verjetno skušala prebegniti čez mejo v Italijo, zato je bila nekaj časa zaprta v Ajdovščini. Da je bila avgusta 1945 v Sloveniji, priča na njeno ime izdana osebna izkaznica, kmalu po tem pa ji je uspel pobeg v Avstrijo. Nekaj časa je bivala v taborišču Lienz. S pomočjo prijateljev ji je kot begunki uspelo priti v Rim, o čemer priča potrdilo o identiteti, izdano v Rimu konec leta 1946. Razmišljala je o odhodu v misijone na daljno Kitajsko, pot pa jo je čez morje odpeljala v povsem drugo smer. Njena ladja je aprila 1947 prista-la v Buenos Airesu.

Tu se je hitro povezala z antropološko srenjo, vendar se ji je zdela buenos-aireska skupnost preveč toga in zaprta za znanost, zato je sprejela povabilo šolskih sester, svojih znank iz Rima, in odšla v pokrajino Chaco na severu Argentine v njihov misijon. Spoznavati je začela Indijance, njihovo kulturo in se hitro naučila njihovega jezika. Ko so jo sestre povezale z mecenom in zdravni-

Potrdilo o identiteti (Rim).

Z dvema Indijancema, ki delata na nekem posestvu.

kom, ustanoviteljem Etnografskega muzeja v Asunciónu, dr. Andrésom Barbero, je brez pomišljanja sprejela njegovo povabilo in leta 1951 odšla v Paragvaj.

»V PARAGVAJU SEM NAŠLA SVOBODO, OSEBNO IN ZNANSTVENO!«

Z odhodom v Paragvaj se je odločila njena življenjska pot. Za pokojnim prof. Maxom Schmidtom, uglednim nemškim antropologom, je prevzela mesto direktorice Etnografskega muzeja v Asunciónu in ga vodila vse do svoje smrti. Neustavljivo delovna in znanosti predana je ostala tudi na tem položaju. Stanovala je v majhni, asketsko opremljeni sobici v muzeju in poleg njegovega vodenja leta 1953 sprejela mesto predavateljice na univerzi v Asunciónu. Leta 1960 je prevzela katedro za kulturno an-

Arheološka raziskovanja na severni meji Paragvaja (1956).

tropologijo, od leta 1961 pa je naslednjih 20 let vodila katedro za ameriško arheologijo in etnologijo na Državni univerzi v Asunciónu. Predavala je in vodila tečaje ter seminarje na inštitucijah širom Amerike ter pisala in dokumentirala svoje številne terenske raziskave. Do poljudno-znanstvenih knjig je menda čutila odpor že v študijskih letih, zato so njena dela nabita s podatki in se skozi težavo prebiješ, sploh če nisi strokovnjak. Pisala je v jeziku dežele, kjer je delovala, torej v španščini, kljub temu pa je na prošnjo Slovencev iz Buenos Airesa (predvsem dr. Tineta Debeljaka) napisala 4 prispevke tudi v slovenskem jeziku. Tako lahko v Misijonskem zborniku (Buenos Aires, 1953) v prispevku Med Indijanci Lengua beremo na prav zabaven način opisane prigode s terenskega dela. Njena bibliografija obsega skoraj sto objavljenih del.

Med tremi Indijanci, s katerimi sem na konju prehodila pot.

Smo trije raziskovalci med Indijanci Chamacoco (1957).

Varuški – dve najbolj klepetavi Indijanki (Chamacoco).

V sredi sem jaz med dvema Indijankama. Ali me spoznaš?

Posebno poglavje so njena vsakoletna odhajanja na teren med Indijance. Predmet njenega zanimanja je bilo 13 indijanskih plemen in vsako leto je več mesecev preživela med njimi. Družila se je predvsem s šamani in vrači, saj se je od njih največ naučila. Najbrž si je pot mednje lažje utrla tudi zaradi svojega ne preveč ženstvenega videza.

»DRAGA MAMA, NE MISLI, DA SEM TE POZABILA ...«

Stiki z edinima sorodnicama, mamo Karolino in sestro Dragojilo, so potekali prek pisem. Po mamini smrti pa je tudi ta vez zamrla. Ohranilo pa se je nekaj Branislavinih pisem, ki nam odstirajo pogled na nežno in žalostno žensko dušo za drobno moško pojavo. Govorijo o domotožju, o spominih na domače kraje ter o pogumu in težkih pogojih za življenje v daljni deželi pod diktaturo generala Stroessnerja.

Morda je bila kriva oddaljenost, morda prevelika žalost, da se je dopisovanje s sestro v zadnjem obdobju njenega življenja prekinilo. Vendar domačih ni nikoli pozabila. Drugače pa je bilo z domovino. Ta jo je tajila vse do leta 1991, ko je v Rodni grudi izšel prvi zapis o dr. Sušnikovi.

CENJENA ZNANSTVENICA

Njena druga domovina Paragvaj se ji je za prispevke znanosti oddolžila na več načinov. Leta 1993 je prejela Nacionalno nagrado za znanost. Paragvajski predsednik jo je po njeni smrti odlikoval z najvišjim redom republike za »ustvarjalni prispevek k paragvajski identiteti«. Leta 2005 so njeno podobo natisnili na poštno znamko in konec leta 2009 je dobila svojo ulico v glavnem mestu Asunción.

Kot neverjetno delovno in znanosti predano osebo se je spominja tudi njena naslednica na mestu direktorice muzeja, Adelina Pusineri, ki v nekem intervjuju pravi: »Nikoli je nisem videla mirovati, bilo je skoraj neverjetno, da je ta majhna in krhka ženska neutrudno tekala sem in tja, kljub temu pa ni bila samo 'pisalni stroj'.«

Po letu 1991 so o njej največ pisali dr. Irene Mislej, Marko Jenšterle in Blaž Telban, ki so jo tudi obiskali na njenem delovnem mestu. O njej je na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani nastala diplomska naloga. Morda bo k večji prepoznavnosti in vsaj simbolični vrnitvi te vodilne antropologinje za ameriško področje med rojake v domovini pripomogla tudi razstava v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, ki je skušala predstaviti njeno življenje in delo.

S predsednikom ob podelitvi nagrade 1993.

John Earle

Moji trije Trsti

Pri založbi Mladika je pravkar izšla knjiga spominov v Trstu živečega 89-letnega angleškega časnikarja Johna Earla, ki ga bralci naše revije gotovo poznajo. Lani je naša založba v prevodu Nataše Stanič izdala njegovo znano knjigo o primorskih padalcih in britanskih misijah pri partizanih na Primorskem Cena domoljubja. Doživela je zelo lep sprejem.

Tokrat so na vrsti spomini, ki so izšli v angleškem izvirniku pod naslovom *From Nile to Danube* (Od Nila do Donave). V njih avtor opisuje nekaj poglavij iz svojega razgibanega življenja. Gre predvsem za čas vojne in prvega povojnega obdobja, ko se je z britansko armado boril v severni Afriki, nato je vodil britansko misijo pri partizanih v Srbiji, Črni gori in Bosni, nakar se je znašel kot obveščevalni oficir na poveljstvu gen. Hardinga v devinskem gradu.

Trst, v katerem živi od leta 1986, ima sploh pomembno vlogo v Earlovem življenju. In ravno o svojem pogledu na Trst je 2. februarja letos zanimivo spregovoril na srečanju tržaškega kulturnega združenja Maria Theresia. Prireditelji bodo to in druga predavanja svoje letošnje kulturne sezone objavili v italijanščini v posebnem zborniku. Z njihovim in z avtorjevim dovoljenjem pa besedilo tu objavljamo v slovenskem prevodu Nadie Roncelli.

Spoznal sem tri Trste. Prvič sem prišel v Trst maja 1945. Star sem bil 24 let in nisem poznal italijanščine. Točnega dne se ne spominjam, bilo pa je enkrat sredi meseca maja. Prvega maja, kot veste, so v mesto vkorakali Titovi partizani, naslednjega dne pa še Novozelandci 13. armadnega korpusa britanske vojske. Osmega maja je dan, ko v Evropi proslavljamo konec vojne, tako imenovani VE Day (Victory in Europe Day – Dan zmage v Evropi). Tistega dne sem bil jaz v Jajcu v Bosni in sem razumel, da je vojne konec, ker so vsi partizani segali po pištolah in veselo streljali v zrak.

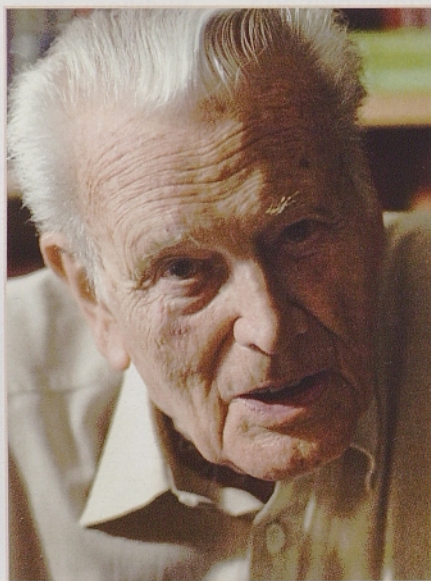
Tistega 8. maja sem se z džipom odpeljal s severa Bosne v Zadar, kjer sem stopil na vojaško letalo, ki je bilo namenjeno v Bari. V tem mestu je bila vojaška baza za operacije službe SOE (Special Operations Executive - Uprava za posebne operacije) v Jugoslaviji. SOE je ustanovil Churchill junija 1940 ob kapitulaciji Francije z namenom, da zanesi upor in podpira odporniško gibanje v državah, ki so jih za-

sedli nacisti. To pomeni, da je SOE dejansko imela več nalog. Igrala je vlogo obveščevalne službe, obenem pa je izvajala sabotažne akcije in podpirala gverilske skupine v tistih državah, v katerih bi se lahko oblikovala odporniška gibanja oziroma so že obstajala. Na ozemlju stare Jugoslavije je SOE imela pri Titovih partizanih približno štirideset misij, ki so jih navadno sestavljali eden ali dva častnika in radiotelegrafist, ki je imel naredniški čin.

Po kratkem postanku v Bariju so me moji nadrejeni poslali v Trst, kjer je vladala velika zmešnjava. Potovali smo dva dni z džipom in prespali eno noč v Padovi v nekem hotelu, ki so ga bili zasegli Angleži.

V spominu Tržačanov je seveda še živa štiridesetdnevna jugoslovanska vojaška zasedba mesta. To pa ni bil edini problem, s katerim se je moralo takrat spopadati angleško poveljstvo: težave so bile v Furlaniji, na Goriškem in povsod tam, kamor so prišle angleške čete.

Vojna pomeni zmešnjavo in nered, in to stanje traja še naprej

John Earle.

po njenem koncu, preden se v življenju dokončno ponovno vzpostavi red. Na tem območju je tedaj mrgolelo oboroženih mož, pobeglih vojakov, pregnancev in takih, ki so se enostavno izgubili. Ob jugoslovanskih so bili tudi italijanski partizani, izmed katerih so eni nosili rdečo ruto okrog vratu, drugi pa zeleno, naši vojaki pa niso razumeli razlike med njimi. Pa še, ob peščici Nemcev, ki so pripadali Wehrmachtu, in pripadnikih Italijanske socialne republike, so bili še četniki, ustaši, domobranci in domobranci, srbski vojaki Nedića in Ljotića, Ukrajinci iz esesovske divizije Galizien, nekaj »belih« Rusov in kozakov ter celo nekaj vojakov esesovske División Azul, ki jo je Franco poslal iz Španije, da bi podprla Nemce na ruski fronti.

Čisto ob robu velja opozoriti na to, da če bi bil Mussolini enako spreten kot Franco in bi torej ohranil nevtralnost ter Hitlerja podprl le s tem, da bi poslal nekaj »prostovoljcev« v Sovjetsko zvezo, bi Italija po vojni ne izgubila Istre in večjega dela Julijske krajine.

Pa povrnimo se k vojakom, ki so tavalili brez vodstva. Skoraj vsi so nam zatrjevali, da so pošteni demokrati in da so vedno stali na strani zaveznikov, vsaj s srcem, če že ne z uniformo. Nekateri so izjavljali, da bi se radi takoj bojevali skupaj z nami proti Sovjetski zvezi.

Položaj četnikov je zelo dobro opisal častnik iz poveljstva novozelandske divizije Geoffrey Cox v svoji knjigi *The Race for Trieste* (Tekma za Trst). Cox je takrat šel v Krmin, da bi se prepričal, kdo pravzaprav so. Odkril je, da so njihovi oddelki disciplinirani, dobro organizirani in opremljeni z orožjem, ki so jim ga dali Nemci.

Trinajsti armadni korpus, ki mu je poveljeval general John Harding, se je udeležil vseh operacij v

egiptovsko-libijski puščavi in bojov na italijanskem polotoku vse do Trsta. Njegovi oddelki so bili vajeni imeti opravka z Italijani, ampak ko so se znašli sredi te mešanice narodov, ki so govorili zanje nerazumljive vzhodnoevropske in balkanske jezike, so odpovedali. Poveljstvo korpusa je tedaj zahtevalo, naj se v Trst pošlje kdo, ki se spozna na njihove razmere.

Izbrali so Johna Spencerja Ashwortha in mene. Oba sva bila kapetana in sva imela izkušnje v bivši Jugoslaviji. Svojega kolege nisem poznal, a potem sva ostala prijatelja celo življenje. Najina naloga je bila razumeti in zatem razložiti najinim nadrejenim, kdo so bile te skupine oziroma oboroženi posamezniki, ki so tavalili naokrog.

Po nekaj mesecih so se razmere ustalile. Večino teh vojakov so preselili drugam, v taborišča za vojne ujetnike ali za begunce. Iz Trsta so že sredi junija izgnali Titovo vojsko. Najina naloga je odtlej bila, da nadzorujeta premike in delovanje jugoslovanske vojske v coni B, v Sloveniji in Istri.

Spencerja Ashwortha in mene so dodelili obveščevalnemu oddelku poveljstva korpusa. Oddelke je vodil neki podpolkovnik, sestavljalo pa ga je še šest drugih častnikov, ki so sledili razmeram v deželi.

V tistih dneh je telefon v uradih oddelka vedno pogostejše brnel. Klicali so nas iz naših oddelkov v Trstu, Gorici in okolici in nam poročali, da je kdo izginil, ali da so ga Jugoslovani aretirali in odpeljali, ali pa da so koga ubili in njegovo truplo vrgli v jamo. Naš oddelke ni mogel veliko storiti: obvestili smo vojaško policijo Field Security Service ali pa kasneje, ko je bila ustanovljena, civilno policijo.

Spominjam se, da je poveljstvo odredilo nekaj preiskav, predvsem pri bazovskem Šohtu, ki pa se niso obrestovale in niso potrdile prisotnosti italijanskih žrtev. Pred nedavnim sem bral, da je mladi zgo-

Levo: slovesnost v Operi v Dubrovniku (jesen 1944), prvi z leve na osrednjem balkonu je John Earle. Desno: med partizani nad kotorskim zalivom (november 1944).

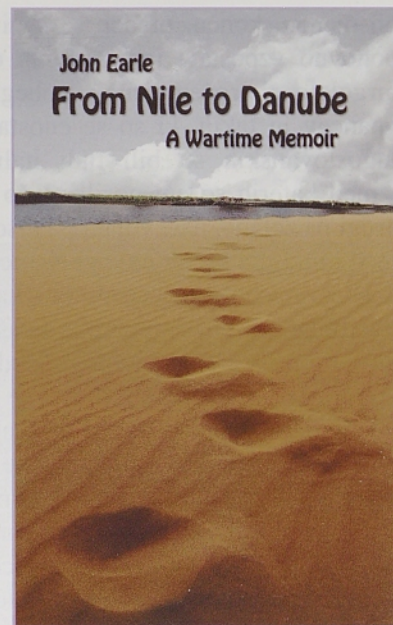
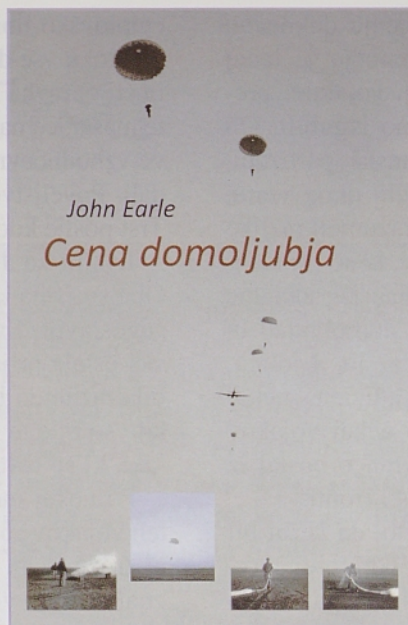
dovinar Gorazd Bajc ugotovil, da so med tistim raziskovanjem pri Bazovici zavezniki odkrili človeške ostanke, predvsem 150 nemških vojakov. Sumijo, da je šlo za Nemce, ki so padli med zadnjimi boji okrog Opčin.

Šlo je nedvomno za dneve izredne politične napetosti. V prvih tednih so v mestu ukazovali Jugoslovani, Italijani pa so morali biti tiho. Kadar smo prihajali v mesto, smo videvali le jugoslovanske zastave. Preteklo je kar nekaj časa, preden se je mesto vsaj navidezno vrnilo k običajni podobi.

Ne glede na politično dogajanje je bilo oskrbovanje s hrano problematično. Zdi se mi, da so prve restavracije znova odprli šele po nekaj mesecih. Oskrbovale so se seveda na črni borzi. Prva, katere se jaz spominjam, se je imenovala La Fortuna in je bila v Ulici Carducci. Zahajal sem tudi v Il Castello v Ulici Imbriani in v neko drugo gostilno, ki se je imenovala Chianti Fossi, blizu cerkve Novega sv. Antona. Verjetno so kavarne odprli že prej, to so bile kavarne Rex, Caffè Torinese in še Latteria Walter na Ulici sv. Nikolaja, ki je bila dosti skromnejša od današnje.

Omenil sem, da sem zahajal v restavracijo Castello. Tja sem hodil z dekletom, ki je kasneje postalo moja žena. Spoznal sem jo že pred koncem maja 1945 v tisti stavbi, ki ji v Trstu pravimo Grattacielo in stoji na začetku kanala. Predstavnik tajne službe Intelligence Service (MI6) se je bil takoj po prihodu v Trst tam naselil v stanovanju, menda v drugem nadstropju, v katerem je bil potem nekaj let sedež britanskega konzulata. Rad je prirejal zabave. Imel je neko znanko oziroma prijateljico v Trstu, ki je s sabo vodila svoje prijateljice, in z nekaj vina je zabava lepo uspela.

Moram priznati, da imam kljub politični napetosti lepe spomine na tisto moje prvo bivanje v Trstu. In to ne velja samo zame. Po šestih letih vojne – za Angleže se je vojna začela leta 1939 – so se vsi hoteli zabavati. Poveljstvo v Devinu je odredilo, da delamo samo dopoldne. Popoldne smo bili prosti, da smo se lahko ukvarjali s športom, hodili k morju ali sploh počenjali, kar smo hoteli. Devinski grad je imel majhno hišico na plaži, prav ob morju, do katere si prišel po zelo strmi stezi. Edina nevšečnost je bila v tem, da si se potem moral vzpenjati po isti strmi stezi v vročini tistega prvega povojnega poletja.

Zvečer smo pogosto zahajali v Trst. Angleži so zasegli Hotel Savoia Excelsior, Američani pa Hotel de la Ville. To je bil lokal, kjer smo pogosto ostajali še globoko v noč. Glasba je bila seveda v živo, in nastopal je odličen ansambel. Še vedno mi v ušesih zvenijo pesmi kot Symphonie in La Mer. To je bil čas glasbe Glenna Millerja.

Čeprav je bil prvo povojno leto višji častnik za civilne zadeve, ki je odgovarjal prej omenjenemu Hardingu, Američan, polkovnik Bowman, je bil večji del ameriških čet nastanjen v Gorici. To je bila 88. divizija, tako imenovani Blue Devils. Ko sem bil nekoč na obisku na njihovem poveljstvu, so mi ponudili kokakolo. Prvič v življenju sem jo poskusil.

Novozelandci so bili nastanjeni v Miramarskem gradu, kjer je general Freyberg priredil kako plesno zabavo. Po poklicu je bil zobozdravnik in izredno ugledna figura v Angliji, predvsem zaradi poguma, ki ga je pokazal med prvo svetovno vojno, zaradi česar so mu podelili najvišje britansko odlikovanje Victoria Cross. Med zabavami so gostje morali paziti, da se ne bi sprehodili po parku ali vsaj ne bi zapustili stezic, ker so med vojno Nemci tja položili mine, ki jih še niso odstranili. Ko so Novozelandci zapustili mesto, jim je v Miramarskem gradu sledilo poveljstvo 56. londonske divizije.

Vse te formacije Angležev, Novozelancev in Američanov so bile pod poveljstvom generala Hardinga, ki je vojaško in civilno odgovarjal za celotno tržaško ozemlje pod zasedbo zahodnih zaveznikov. Po mnenju zaveznikov je na podlagi mednarodnega prava ta odgovornost pomenila dejansko suverenost, ker je šlo za okupacijo ozemlja, ki je bilo odvzeto

bivšemu sovražniku. Harding je bil prvi izmed treh poveljnikov in vsi so bili angleški generali. Ostala dva sta bila Terence Airey in John Winterton. Harding je potem imel blestečo kariero, dosegel je čin Field Marshal, postal načelnik glavnega štaba obrambe, potem tudi guverner Cipra, ki je takrat bil še angleška kolonija.

V devinskem gradu, kamor se je vrnila družina princa Thurn und Taxis, se danes lahko prirejajo zabave, sprejemi, poroke in drugo, za Hardinga pa ni bil kraj počitka. Vse prej kot to! Še danes se spominjam temačnega pogleda tedanjega načelnika jugoslovanskega glavnega štaba generala Arsa Jovanovića, ki je prišel na dodatna pogajanja v Devin, ker so Angloameričani vztrajali pri evakuaciji jugoslovanskih vojakov iz Trsta. Izraz evakuacija je sicer evfemističen, ker so nam takrat ukazali, naj se po potrebi pripravimo na uporabo sile. Hardinga, in v manjši meri tudi njegova naslednika, je stalno skrbelo, da bi Tito ne naredil tega, čemur je on pravil *coup de main*, samosvojo potezo. Bal se je, da bi Tito poslal svoje sile, da bi še enkrat osvojile Trst. Z vojaškega vidika Trsta ni bilo mogoče braniti in bi v tem primeru zahodni zavezniki morali vsaj začasno pustiti prebivalstvo pod novo zasedbo.

Člani obveščevalnega oddelka se seveda nismo udeleževali teh pogajanj. V prvih poveljnih mesecih je bil naš urad v sobah za obiskovalce devinskega gradu, tam, kjer ima danes sedež Jadranski zavod združenega sveta. Z dvema mladima častnikoma sem spal v sobi, ki ima čudovit razgled na Tržaški zaliv in Istru. Danes je ta soba del zasebnega stanovanja zavodskega rektorja. Prostori za obiskovalce so bili pretesni, da bi lahko tam udobno delovali, zato so nekaj mesecev kasneje za naše uradniške potrebe zgradili koče – imenovali so jih Nissan Huts – na polju sredi vasi, v kateri so še prebivali pretežno Slovenci.

Pred nami so grad zasedale nemške oborožene sile. Med našo zasedbo se je tedanji princ Thurn und Taxis hotel vrniti na svoje. Pripravil je več vlog, pa so mu vse zavrnili. Pravijo, da je kasneje, ko mene ni bilo več v Devinu, dal celo postaviti šotor na vrtu, da bi lahko v njem kampiral. Čeprav je bil v sorodu

z nekaterimi evropskimi kraljevskimi družinami, so ga Angleži imeli za državljana bivše sovražne države.

Čisto drugačni so bili odnosi z drugimi člani starega avstrijskega plemstva, ki so rade volje sprejemali zavezniške oficirje. Spominjam se, da sem bil nekajkrat v vili Janežič v Čedadu v Barkovljah, v kateri so Windischgrätz sprejemali svoje goste. Zbežati so morali iz družinskega gradu Haasberg pri Planini na nekdanji italijansko-jugoslovanski meji, ko so kraja skupaj s partizani grad zažgali. Ruševine so še danes vidne kot žalosten spomin na tisti grdi čas.

V barkovljanski vili so prebivali stari, skoraj oslepelci princ Windischgrätz, njegova soproga in dva sinova, ki sta bila med vojno v vojaškem letalstvu, eden v italijanskem, drugi v Luftwaffe. Spominjam se zabave, ki so jo priredili ob zaroki starejšega sina Massimiliana z neko neapeljsko plemenitašino.

Na Goriškem nas je grof Douglas Attems dvakrat ali trikrat povabil na večerjo v svoj dom v Ločniku. Kasneje se je grof posvetil vinogradništvu in bil vrsto let predsednik konzorcija briških vinogradnikov. V Solkanu je moj kolega Spencer Ashworth postal prijatelj grofice Lyduske Hornig, ki je prirejala zabave s plesi. Grofica se je lahko pohvalila s tem, da je dala sebi v prid premakniti meddržavno mejo. Njena hiša naj bi prešla pod Jugoslavijo, grofica pa je prepričala mednarodno demarkacijsko komisijo, da je potegnila mejo vzdolž vrtnega zidu, tako da je hiša z vrtom pripadla Italiji. Edina nevšečnost je bila v tem, da je bil glavni vhod, ki je mejil na Jugosla-

vijo, zaprt in je bilo treba vstopati na vrt po stranskem vhodu, namenjenemu služinčadi.

Vsi ti ljudje so izhajali iz družin, ki so bile dvakrat naši sovražniki: najprej v prvi svetovni vojni in potem zaradi njihove pripadnosti italijanski državi tudi v drugi svetovni vojni. To pripovedujem, da bi poudaril, kako je bilo za nas, ko se je vojna končala, povsem naravno prijateljevati tudi z osebami z nasprotne strani. Škoda, da prijateljskih čustev z drugo stranjo niso gojili vsi v Trstu in jih v določeni meri tudi danes ne gojijo.

Dobro so nas seveda sprejeli tudi tako imenovani višji krogi v Trstu. Niso več prenašali teže in negotovosti jugoslovanske

LIEUTENANT-COLONEL V. B. TURNER, V.C.

Visoki oficir Turner.

zasedbe, čeprav je ostala usoda mesta še skoraj desetletje nedoločena. Med zavezniki in ženskim prebivalstvom so se rojevala številna prijateljstva in ljubezni, prihajalo je do zarok in porok, v naslednjih letih do rojstev otrok, a tudi do razporok.

Nisem nameraval ostati v vojski, vendar sem moral počakati, da pridem na vrsto in me odpustijo ter takrat začnem civilno kariero. Priložnost se mi je ponudila jeseni 1946. Zapustil sem vojsko in se ponovno posvetil univerzitetnemu študiju v Angliji.

Drugi Trst sem spoznal v petdesetih letih. Posvetil sem se časnikarstvu in agencija Reuter, za katero sem delal, me je poslala kot dopisnika v Beograd. Zdi se mi je, da so septembra 1953 zahodni zavezniki napovedali, da želijo Trst vrniti Italiji. Vest nas je presenetila. Z ženo sva bila na počitnicah v Grčiji, kamor sva se pripeljala z avtomobilom po izredno slabih makedonskih cestah.

Jugoslovani so reagirali z demonstracijami proti zaveznikom v vseh pomembnejših mestih. Pravili so, da so to bile spontane demonstracije, a so jih seveda priredile njihove množične organizacije. Menim pa, da niso bile v celoti zrežirane, ker je bil občutek, da jim Trst v resnici pripada, da dejansko »Trst je naš«, globoko ukoreninjen med prebivalstvom. Pred nekaj leti, ko sem raziskoval neko drugo temo v angleškem državnem arhivu, sem lahko bral, da je med drugo svetovno vojno jugoslovanska kraljeva vlada v emigraciji v Londonu zahtevala od angleške vlade, da podpre bodočo mejo, ki bi ji zagotovila Trst – mislim, da bi meja tekla po Soči. Foreign Office (zunanje ministrstvo) tega ni sprejel.

Ob omenjenem proglasu sem se moral takoj vrniti v Beograd. Peljali smo se skozi Skopje, kjer so Angleži malo prej odprli svoj konzulat. Konzul, ki je tja prišel z ženo in nekajmesečnim otrokom, je bil zelo mlad. Strah jih je bilo, ker so prejšnji večer demonstranti metali kamenje v njihovo stanovanje in razbili šipe na prednji in zadnji strani hiše ter otročička prekrili s steklenimi drobcami. Nič hudega v primerjavi s tistim, kar se je dogajalo po svetu, je pa šlo za enega izmed tistih manjših incidentov, ki ostanejo zapisani v spominu.

Starši moje žene so živeli v Trstu, zato se je enkrat na mesec ali vsaka dva meseca vračala v Trst na obisk in po nakupih. V Beogradu sicer ni primanjkovalo potrošniškega blaga, ampak njegova kvaliteta ni bila primerljiva s tisto na Zahodu. Obiskoval sem ženo v Trstu, kadar sem le mogel. Takrat je še vozil

Tito in Koča Popović (Jajce, 1943).

Orient Express, ki je iz Beograda odpotoval vsako noč. Ni bil tako slaven in romantičen, kot je bilo v njegovem slovesu, imel pa je spalni vagon in je perfektno deloval. Škoda, če pomislim, kako so se poslabšale mednarodne zveze s Trstom. Včasih smo prihajali tudi z avtomobilom: vožnja je bila sicer počasnejša od današnje, ampak v Trstu si lahko parkiral kjerkoli.

Mestno razporeditev je bilo že drugačno. Italijansko večinsko prebivalstvo ti ni več izražalo dobrodošlice z nasmehom, te objemalo in poljubljalo. Zaveznike, predvsem Angleže, so komaj še prenašali. Včasih so se do njih obnašali celo sovražno. Četudi so zavezniki uredili nekaj javnih del in s tem podprli mestno gospodarstvo (zgradili so, na primer, državno cesto 202 in celo igrišče za golf), je ostajal občutek, da v mestu vedno ukazujejo tujci. Gre za odnos, ki se na dolgi rok skvari in povzroča napetosti.

Bil sem v Beogradu leta 1954, ko so končno dosegli sporazum, ki je Trst dodelil Italiji. Takrat se je v Beogradu že vedelo, da gre za dokončno rešitev. Niso pa v Beogradu vedeli, da je bila ta rešitev bolj dokončna od same njihove jugoslovanske države.

Moje poznavanje tretjega Trsta se začne leta 1986. Odločili smo, da zapustimo Rim in se preselimo v stanovanje ženinine družine v Trstu. Rim je nedvomno čudovito mesto, če pa v njem delaš kot tuji dopisnik, je to eno najbolj težavnih mest, kar sem jih kdaj spoznal. Italijanski politik v Rimu ne mara odgovarjati z enostavnim odgovorom na enostavno vprašanje. Kar pa me je najbolj presunilo med mojim več kot dvajsetletnim bivanjem v Rimu, je bilo pomanjkanje zanimanja italijanskega političnega

sveta za Trst in za oblikovanje italijanske politike za vzhodno Evropo.

Kdaj pa kdaj primerjam naše mesto z drugimi mesti, s katerimi deli podoben izvor. Trst je bil trg z 8.000 do 10.000 prebivalci, ko je Avstrija odločila, da se bo razvil v glavno пристanišče cesarstva. Hong Kong je bilo majhno ribiško naselje, ko so prišli Angleži, da bi ga razvili in izkoristili za trgovanje. Singapur je bil otok blizu malezijske obale z ribiškim naseljem, ki so ga Angleži ravno tako razvili za trgovanje s Kitajsko in Indijo. Z gospodarskega vidika so bili na začetku vsi trije kraji nepomembni, zdaj pa pogledjmo, kakšno vlogo imajo, ali vsaj dva imata v izmenjavah in v svetovnih financah.

Krivični pa bi bili do Trsta, če bi ne omenili, da gosti eno izmed najbolj cenjenih znanstvenih in raziskovalnih središč v Italiji. Tudi v tem primeru, in sicer za nastanek prvega znanstvenega središča, to je raziskovalnega inštituta za teoretsko fiziko, pa je pobuda prišla od tujca, nobelovca Abdusa Salama. Pakistanec Salam je delal v tesnem stiku s profesorjem Budinichem in s politično podporo senatorja Giulia Andreottija.

Samo po sebi umevno je, da so za pristaniško mesto bistvenega pomena komunikacije, drugače blago ne kroži. Posegi, da bi mesto obogatili z moderno mrežo mednarodnih povezav, so maloštevilni in počasni. Še veliko let po našem povratku v Trst je bila železniška proga za Avstrijo, ki je peljala skozi Tribiž, enotirna. Pred nedavnim sem prebiral o novostih za tovorni promet z Nemčijo, a veliki načrt tega koridorja ostaja še vedno predmet razprav.

Kar se tiče potniških ponudb, si v osemdesetih letih z vlakom lahko potoval naravnost na Dunaj, v Budimpešto in celo v Moskvo. Dandanes pa je celo težko dobiti vlak, ki bi te popeljal dlje od Benetk. Glede morskega prometa pa se sprašujem, če bo kdaj napočil dan, ko se boš lahko v Trstu ponovno vkrcal na ladjo in odplul proti Dalmaciji vse do Črne Gore in Jonskih otokov.

Staro pristanišče ti daje vtis industrijske arheologije. Moja pokojna žena je rada tja zahajala s psom, ker ga ni bilo treba držati na vrvi, saj je tam vladal mir brez avtomobilov ali drugih nevarnosti. Čisto odvečna je primerjava z drugimi evropskimi pristaniškimi mesti, ki so šla v korak s časom in pristaniška področja spremenila v bivalna, trgovska in kulturna središča.

Moram reči, da vse to v meni vzbuja žalost: žalostno je ugotavljanje, kaj imamo in kaj bi lahko imeli. Kot vsi vemo, posledica vsega tega je, da mladi bežijo, mesto pa ostaja starim.

Drugi vzrok določene žalosti so ostanki nacionalizma, šovinističnega nacionalizma, ki ga mesto še ni povsem premostilo. Pisateljica Jan Morris v svoji knjigi *Trieste and the Meaning of Nowhere* zaradi tega ni v skrbeh. Tako piše: »Nekega dne se nam bo sam pojem nacionalizma zdel tako zelo nemogoč in primitiven, kot so bile vojne med kraljevskimi družinami ali božje pravice vladarjev.« Zdi se mi preveč optimistična. Imamo navado reči, da se kolo zgodovine ne more zavrteti nazaj, v resnici pa se to lahko, žal, tudi zgodi. To nam potrjujejo prav dogodki zadnjih dni v Severni Irski, kjer je sklenjeni mir med nasprotujočimi si strankami skoraj propadel.

Prepričan sem, da živim v mirnem mestu z dobro socialno ureditvijo za vse starosti. Pri svojih letih ne želim presenečenj in sprememb in tudi preveč dejavnosti ne. Mladi pa ne smejo ostati pasivni. Izkoristiti morajo ugodno zemljepisno lego Trsta in obrniti tok dogodkov. Treba je doseči, da počasni propad mesta ne postane usoden.

Vladimir Kos Še ena – vnebohodna celina

*Rdeče kamelije z rose solzami –
prav v vlaknah ležijo in nič ne žare –
tako ste podobne molčečim ženám,
kjer padla v oči jim je barva pepela.*

*Čakále sanjaje so: kdo jih bo hótél?
Kdaj pride prav tisti, ki išče ga sen?
Zaman so se slaki povzpeli na plot.
In potok odpel je le z enim refrenom.*

*Dekleta! Ne dajte srcá tja na vago,
naprodaj za vsako, prav vsako utež.
Nekoč je odstrl nebeški oblak
še eno, nesmrtno Celino Ljubezni.*

*In čaka nas onstran vseh smrtnih mejnikov.
Ne vprašajte me o konkretnih stvareh:
še nisem bil tam. A vem, da je mik
in da se ne nikoli, nikoli ne neha.*

Generacija X

V sociološkem mišljenju se pojem »Generacija X« nanaša na generacijo, katere letnice rojstva se gibljejo med koncem šestdesetih do osemdesetih let prejšnjega stoletja, čeprav natalitetne meje niso še strogo določene in gredo tudi čez devetdeseta leta. Zaradi tega se je ta naslov zdel najbolj prikladen, da opredelimo novo rubriko, ki cilja na predstavitev mlajših pesniških avtorjev, ki se v slovenski književnosti na obmejnem področju vse bolj izrazito pojavljajo in predstavljajo njeno sedanost in bodo morda njeno prihodnost.

Pomanjkanje literarne revije – kovnice novih talentov, ki bi mlade pesniške, pisateljske in druge ustvarjalne sile na »tej in oni« strani meje lahko združila, igra žal veliko vlogo, revija Mladika pa se s to svojo rubriko lahko primerno pojavi kot odskočna deska, ki bo omogočila pogum in željo po vedno novejšem ustvarjanju in po svetlejši bodočnosti te generacije.

»Generacija X« sociološko zaznamujejo deziluzija, ograjenost od dogmatizma in ne najbolj razvita socialna identiteta. Od teh standardnih konotacij se vsak po svoje ne ograjujejo preveč niti pesniki, ki jih bomo predstavljali. Nekateri izmed njih so že uveljavljeni, nekateri so na dobri literarni poti, drugi pa so še pretežno neznani in še iščejo svoje »mesto pod soncem«.

Pod tem skupnim imenovalcem bi radi zapolnili vrzel, ki jo v obmejni književnosti prinaša vseplošna umetniška tišina in nezmožnost, da bi bilo ustvarjalno in ustvarjeno delo »zadnje generacije« prepoznavno in vidno.

Andrej Kralj

Plazil bi se

*počasi,
skozi tvoje nohte,
skozi tvoje prste,
vzpenjal bi se,
skozi tvoje roke,
naravnost v srce,
a vem, da kar naenkrat bi se ozrl
vkljenjen
sredi ledenega slapa bi hlipal
počasi
zmrznil
in te opazoval
kako žreš
počasi
moje prste
moje roke
moje srce.*

Nosim nove brke

*pod brki mehke ustnice
za ustnicami dolg jezik
plapolajoči ščegetavčki pravijo, da
Prešeren je velik.
Gola je beseda na papirju,
rabim tebe,
ti, ki si dobra,
malo te je, a lahko preživim
v ostrini nedorečenega
sploh se ne bojim,
ne rim,
niti novega.*

Ugrizne ga sreča in zapoje

odpadni material gre naravnost v neskončni kontejner
 znak pripadnosti plemeniti kasti kraških machomanov
 novi nositelj prerojenega imperija
 se s kontejnerji ukvarja bolj malo
 tuli v nevihti izvzetih norosti
 leze po grebenih žarečih jezer
 voha dol
 preide skozi meglo zavisti
 skozi sanjske gradove zavesti in skozi oči vseh mojstrovin na tej obli
 preko jezer in preko rek
 pada prosto
 kjer smeta le zrak in volja
 ko ogenj in voda počita v srcu
 kmalu je ponovno tam
 kjer sedaj ni

 ob vznožju vlada mir

 glej!
 karavana gre mimo
 s trsnim sladkorjem v žepu
 lahko ubiješ kar dva slona
 hoja ne pozna razdalje
 le čas
 zapiš sredi žarečega koruznega polja
 a ko se prikažejo v kavbojkah greš za njimi

Meni se zdiš

kačja pastirka, ki skače nad lužami po deževnem dnevu,
 rahla in lahka
 lebdiš in elegantno izpuhtiš za zračnimi tančicami
 nisi zadovoljna in niti žalostna
 se pojavljaš in izginjaš
 kot sonce in luna

Ob vznožju gore je cerkvena

*zasuta z belino
izven snega štrlita le zvonik in železni križ*

*cerkev
tako ni več 'chiesa'
ampak smučarsko zabavišče za mlade smučarke in*

*glej!
ona se spravi preko pretrganih usedlin in svežih trakov
kar naenkrat se usede prav tam vmes
vrvica zapleše
bakreni zvon ne molči več*

*A komu zvoni?
Vleče vrvico in se krohota:*

"... giro per tutti!"

Andrej Kralj se je rodil leta 1977 v Trstu. Po zaključenem šolanju na slovenskem trgovskem zavodu je nadaljeval študij na Fakulteti za humanistične vede tržaške univerze, kjer je diplomiral iz modernih jezikov. Že vrsto let se ukvarja s poezijo in z glasbo: je ustanovni član skupine Charge, za katero komponira glasbo in piše tekste, aktivno sodeluje pri društvu KONS, kjer se ukvarja z vsemi zvrstmi umetnosti, glasbo, literaturo, slikarstvom, performansom.

Marca 2006 je izdal pesniško zbirko Srčni napadi v rumenih globinah, za katero je kot ustvarjalno mnogovrsten avtor priredil tudi glasbo.

Pesniško ustvarjanje Andreja Kralja je prepredeno z intelektualno visokimi podobami, impresionistično zaznavnimi vzgibi in avantgardno nastrojenimi pesniškimi permutacijami. Pretežni hermetizem, ki veje iz njegovih stvaritev, je podoba človeka v današnjem času, ki išče smisel v svojih sanjah in se spreminja v talilca novih občutij. Zato naznanja svetu, da je sestavljen iz nerazumljivih dejstev, ki se jih njegov lirski subjekt ne trudi razumeti, temveč jih interpretira, kakor jih čuti.

Misijon v Trstu,

10.-18. aprila 2010

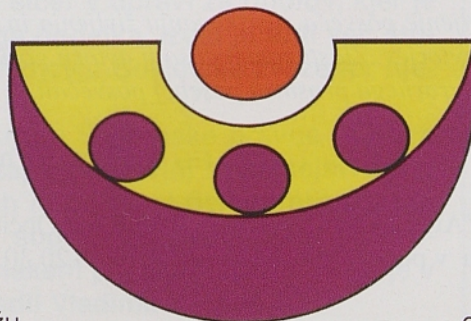
Slovensko pastoralno središče v Trstu je skupaj z duhovniki in s šolskimi sestrami ter ob aktivni vlogi odbora zavzetih laikov, kot odgovor na versko stanje in aktualne družbene razmere, organiziralo sveti misijon za Slovence v mestu. Že daljše priprave, ki jih je spremljalo tudi soočenje z omejenimi možnostmi in obupovanje kot izrazom nemoči, so z vztrajnostjo in prizadevnostjo napovedale bogat milostni čas v tržaški cerkvi. Naslov misijona *Živim jaz in živeli boste tudi vi*, je predstavljal celovit program, ki je bil namenjen vsem in ni delal razlik med bližnjimi in oddaljenimi, vernimi in nevernimi, prijetnimi in zoprnimi. Tako so misijonarji ob pomoči prostovoljcev iz Slovenske Vincencijeve konference v osmih dneh obiskali preko dvesto bolnikov in ostarelih, jim prinesli besedo upanja in tolažbe ter jim podelili svete zakramente. Dalje so se srečali z najmanjšimi občestvi, to je z zakonci in družinami, ki so imele priložnost, da so jih patri obiskali na njihovih domovih. Geslo ***Vi ste moje priče – naredimo svoj vero živo***, je navdihovalo osrednje spokorno bogoslužje pri Novem sv. Antonu, ko je misijon vršil svojo nalogo in vernikom vlival vere in upanja, da bi v ljubezni prenovili svoje življenje in obnovili zvestobo Kristusu. Posebno doživet je bil Marijanski dan, ko so se verniki pri slovesni maši z govorom in petjem združenega zbora ZCPZ, v cerkvi sv. Jakoba, izročili v Marijino varstvo. Misijon sta dopolnila tudi dva kulturna dogodka. Prvega je z dobro obiskanim koncertom nabožnih pesmi zaznamovalo gostovanje zbora Ave iz Ljubljane, ki je z vrhunsko izvedbo nagovoril tudi kritično italijansko občinstvo ter tako posredno ovrednotil slovensko skupnost v tržaški cerkvi. Iskanju dialoga med verujočimi in neverujočimi pa je bila posvečena okrogla miza z naslovom *Vera danes*. Večer, ki ga je na sedežu

Slovenskega kluba v ul. sv. Frančiška uspešno pripravil Tomaž Simčič, so oblikovali Sergij Pahor, Damjan Hlede, Matejka Grgič, Ace Mermolja in Andrej Šegula. V današnjem sekulariziranem svetu, v katerem je Bog izrinjen iz javnega življenja, je bil pričujoč dogodek izredno aktualen in sporočilen, saj more le kulturni dialog preprečevati odtujenost in omogočiti obogatitev v podelitvi medsebojnih pričevanj. Nazadnje velja izpostaviti tudi misijonsko pobudo za mlade, ki jo je v Finžgarjevem domu vodil p. Janez Ferlež. Mladi so misijonarja takoj vzljubili, saj jim je na neposreden in prikupen način posredoval Kristusovo sporočilo ter jih opogumil pri iskanju svojega mesta v tržaški cerkvi.

V okviru misijona, ki so ga na čelu s p. Janezom Šamperlom vodili patri minoriti iz Slovenije, so tako zaživele skupnosti slovenskih vernikom pri Novem sv. Antonu, pri sv. Vincenciju, v Rojanu, na Katinari, pri sv. Jakobu, pri sv. Ani, pri sv. Ivanu, v Škednju, v Barkovljah, v Marijinih domovih v Rojanu in v ul. Risorta ter v domu Jakoba Ukmarja v Škednju. Tako tudi tržaška cerkev sledi trendom nove evangelizacije, ki prihodnost Cerkve vidi v manjših občestvih vernikov, zbranih ob dušnih pastirjih v svojih župnijah. Srčno je upati, da se je stoletna krščanska tradicija slovenskih skupnosti v teh središčih napojila pri studencu žive vode, ki jo je prinesel sveti misijon in bo še naprej v bratski povezanosti kristjanov dejavno živela iz vere. Pri vsem tem pa računa tudi na Marijino

varstvo, kot je bilo izraženo na Marijanski dan, ko so iz Opčin prinesli kip Fatimske Matere Božje in ji to upanje in skrb za prihodnost tudi izročili.

Misijon je bil velika priložnost, ki se v desetletju le enkrat ponudi, da človek premisli o svojem poslanstvu, se odlepi od ustaljenih navad, vzor-

cev in predsodkov o Bogu in ljudeh, ter odrine na globoko, da bi se srečal z živim Bogom. Koliko je bila ta priložnost tokrat izkoriščena, vsak pri sebi najbolje ve. Misijonarji so sejali, nam pa ni, da bi sedaj zrli na sadove. Morda se lahko veselimo že tega, da je bil pri organizaciji misijona opazen premik v zavzetem sodelovanju laikov in njihovem dejavnem življenju iz vere, kar je gotovo eden od večjih neposredno vidnih uspehov misijona. Kljub temu pa ostaja za prihodnost veliko skrb posvetiti novim duhovnim poklicem, saj v mestu trenutno delujejo samo štirje duhovniki.

Ob sklepni slovesnosti so tržaški verniki napolnili ogromno cerkev Novega sv. Antona. Tako množično zbrane ob svojih dušnih pastirjih: msgr. Mariju Gerdolu, msgr. Francu Vončini, msgr. Dušanu Jakominu in g. Milanu Nemcu, je p. Šamperl spodbujal: »Z današnjim bogoslužjem se pravi misijon šele začel. Življenje naj bo polno dobrih sklepov in Božjega navdiha. Ob tem naj vam bodo v oporo domači duhovniki, ki bodo poslej vaši prvi misijonarji.«

J.B.

Vladimir Kos

A zdaj še ne

*Zdaj vem, da Vnebohod je stvarstva pesem.
Poskušam jo izliti v harfo vrst;
ljubezen vanjo melodijo vnese –
brez nje je votla kot brez vode trs.*

*Bi kdaj hoteli v Vnebohod strmeti,
če ne bi v njem odhajal naš Gospod?
Prav isti, ki ni bal se križ trpeti,
da luč Vstajenja osvetli naš svod.*

*Veseli smo, da vrača se v Nebesa –
kako bi radi šli še mi za Njim!
A zdaj še ne. Smo češnjeva drevesa,
ki rožnobeli cvet še – manjka jim.*

47. LITERARNA NAGRADA VSTAJENJE ZA LETO 2009

Dne 30. marca 2010 se je sestala na sedežu Slovenske prosvete v Donizettijevi ulici 3 v Trstu komisija literarne nagrade »Vstajenje« v sestavi prof. Robert Petaros, prof. Zora Tavčar, prof. Diomira Fabjan Bajc, prof. Neva Zaghet in urednik Marij Maver.

Iz lanske izvirne knjižne bere je komisija pregledala 24 del zamejskih in zdomskih avtorjev z letnico 2009. Odločila je, da nagrado prejme **Lojzka Bratuž** za antologijo **Goriška knjiga** in za življenjsko delo z naslednjo utemeljitvijo:

Lojzka Bratuž, znana goriška literarna zgodovinarica in univerzitetna profesorica, je letos dodala obsežen prispevek literarni vedi na Primorskem, posebej še s temeljito pripravljeno antologijo Goriška knjiga, ki je izšla pri Slovenski matici in Goriški Mohorjevi družbi. Goriška knjiga predstavlja pisce, ki so bili bodisi na Goriškem rojeni ali tam živeli ali o Goriški pisali.

Knjiga nudi širok razgled nad bogato in razgibano literarno ustvarjalnostjo zadnjih desetletij v naših krajih, še posebej na Goriškem, in izdaja ne le avtoričino temeljitost, temveč tudi njen pretanjen estetski čut, zato bo marsikomu pravdo odkritje.

Nagrajena avtorica se vse življenje posveča raziskovanju življenja in dela tako manj znanih kot še posebej pomembnih primorskih avtorjev. Zlasti zanimivi so ji avtorji goriškega območja oziroma pisci, ki so se temu delu slovenskega literarnega prostora posebej posvečali.

Trst, 30. marca 2010

Denar za nagrado je prispevala ZADRUŽNA KRAŠKA BANKA z Opčin.

Svečana podelitev nagrade je bila v ponedeljek, 12. aprila 2010 ob 20.30 v Peterlinovi dvorani v Trstu, Donizettijeva ulica 3.

V ZDA je umrl Milan Kravanja

V Cerknici, kjer se je rodil 23. novembra 1923, so 9. maja položili v družinsko grobnico žaro s pepelom Miloša Kravanje, ki je nenadno umrl na svojem domu v Arlingtону pri Washingtonu 18. marca.

Kravanja se je kot dijak v Ljubljani vključil v narodnoobrambno gibanje Mrtva straža, ki ga je vodil prof. Anton Oven, po okupaciji pa v ilegalno društvo Pobratim ter v Jugoslovansko vojsko v domovi-

ni. Kot prepričan demokrat je nasprotoval vsem totalitarizmom in jih tudi okusil.

Od maja 1942 do septembra 1943 je bil po fašističnih zaporih in taboriščih. Po vrnitvi v Ljubljano, kjer je delal pri propagandi, je bil 28. junija 1944 med tistimi pripadniki nacionalne ilegale, ki so jih v palači Bate aretirali nemški gestapovci. Nato je bil do konca vojne v taboriščih Dachau in Neuengamme. Ko je bil leta 1970 kot član uradne ameriške delegacije za ribolov v Jugoslaviji, pa ga je v Ljubljani aretirala še slovenska Ozn, vendar je bil zaradi ameriške intervencije zaprt le dva dni in nato izgnan iz države.

Med temi mejniki je bilo Kravanjevo življenje kar burno. Po vojni se je vrnil domov, a se kmalu ilegalno umaknil v Kanalsko dolino in stopil v ameriško službo. Delal je v protibveščevalnem oddelku ameriške vojske (CIC) na Trbižu, potem pa v Gorici in Trstu. Vključil se je tudi v obnavljanje primorskega javnega življenja po vojni.

Ko se je leta 1951 ali 1952 izselil v ZDA, je s študijem ob fizičnem delu diplomiral iz ekonomske politike na univerzi Georgetown v Washingtonu in dobil službo na ameriškem ministrstvu za trgovino, in sicer v upravi za ribolov, kjer je postal vodja mednarodnega oddelka. Izdal je tudi več študij o ribolovu in ribiškem ladjevju Sovjetske zveze ter njih naslednic.

Ves čas se je, zlasti v krogu Slovenske pravde in Klica Triglava, zanimal za položaj v domovini in zamejstvu. Po svojih zvezah in možnostih je podpiral demokratizacijo in osamosvajanje Slovenije, sodeloval v Ameriško slovenskem kongresu in v slovenskem pevskega zboru, ki ga je v Washingtonu dolga leta vodil Vladimir Pregelj.

POZNA SPOVED

ZDENKA ZAVADLAVA

Mohorjeva iz Celovca je v dveh knjigah, v slovenskem izvirniku in nemškem prevodu, pod naslovom Pozna spoved – Iz dnevnika slovenskega oznovca izdala ponatis nekaterih pomembnih spisov partizana, vojskovca in oznovca, pozneje pa političnega zapornika, pričevalca in delavca za narodno spravo Zdenka Zavadlava (1924-2006).

SLOVENC V ŠVICI

Ženevske novice so decembra objavile vest, da tamkajšnji Slovenci ne bodo več prirejali svojega priljubljene- ga martinovanja, ker je po 35 letih usahnil odbor, ki je zanj skrbel.

V Švici in kneževini Liechtenstein živi kakih 2.340 slovenskih državljanov, še enkrat toliko pa naj bi bilo slovenskih priseljencev in njihovi- vih potomcev iz Italije oz. brez slovenskega državljanstva. Povezuje jih slovenska katoliška misija, ki jo vodi David Taljat, in osem društev. Za dopolnilni pouk slovenskega jezika, ki ga obiskuje približno 200 učencev, skrbijo štiri učiteljice.

Vsako leto so se v Švici doslej zvrstile tri dobro obiskane prireditve: Prešernova proslava v Bernu, v začetku septembra romanje v Einsiedeln in novembra martinovanje.

NOVO VODSTVO

KRŠČANSKE KULTURNE ZVEZE

V Celovcu je bil 25. marca občni zbor Krščanske kulturne zveze. Po 27 letih predsedovanja dr. Janko Zerzer ni več kandidiral za predsedniško mesto, zato pa so ga izvolili za častnega predsednika.

Novo vodstvo sestavljajo 42-letna predsednica Sonja Kert Wakounig iz Škocjana, podpredsednik Miha Vrbinč in tajnik Martin Kuchling.

Za zasluge na kulturnem področju so na srečanju prejeli Janežičeva priznanja Helka Mlinar, Peter Militarev, Marija Šikoronja, Jožko Kert, Horst Ogris in Ivo Jelerčič.

RAZSTAVA O BRANISLAVI SUŠNIK

V Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani je bila od konca marca do 5. maja na ogled razstava »Med Indijancel«. Posvečena je bila življenju in delu slovenske antropologinje dr. Branislave Sušnik (1920-1996), ki je po študiju v Ljubljani, na Dunaju in v Rimu kot politična emigrantka od leta 1951 delala v Paragvaju. V Asunciónu je vodila etnografski muzej, veliko strokovno pisala, predvsem pa se je posvetila preučevanju paragvajskih Indijancev.

PRAZNIK ŠKOFA PEVCA

V slovenski župniji sv. Vida v Clevelandu (ZDA) je 2. maja praznoval 60-letnico mašniškega posvečenja upokojeni clevelandski pomožni škof msgr. Edvard Pevec. Rodil se je 16. aprila 1925 ravno v tisti župniji. V njej je bil v letih 1974-79 tudi župnik. Vanjo se rad vrača. Tako je za velikonočne praznike pri Sv. Vidu precej spovedoval.

Nedeljo prej je škof Pevec praznoval svojo obletnico v cerkvi sv. Lovrenca.

VLOGA RDEČE ARMADE

V DRUGI SVETOVNI VOJNI

Tržaška šolnica in raziskovalka prof. Mira Sušić je pri založbi Altro Mondo Editore v Padovi izdala 324 strani debelo knjigo v italijanščini o vlogi Rdeče armade v drugi svetovni vojni.

Nedavno je pri istem založniku izšlo njeno zgodovinsko delo o vlogi Francije v drugi svetovni vojni, tudi v tem primeru v italijanščini in v priročni obliki.

Blaženi Lojze Grozde

Slovenski narod je po škofu Antonu Martinu Slomšku dobil še drugega blaženega moderne dobe. To je mučenec iz dobe revolucije Lojze Grozde.

Rodil se je kot nezakonski otrok 27. maja 1923 v Gorenjih Vodalah v župniji Tržišče pri Mokronogu. Ko je bil star štiri leta, se je mati poročila in ga pustila svoji sestri. Z njeno pomočjo in s pomočjo dobrotnikov je študiral na klasični gimnaziji v Ljubljani, kjer je živel v Marijanišču. Pisal je poezije, bil član Marijine kongregacije, posebno pa ga je oblikovala dijaška Katoliška akcija. Kot mladeč je postal pravi apostol v dijaškem okolju.

Ko je med vojno želel na obisk domačih, so ga 1. januarja 1943 v Mirni aretirali partizani, češ da je sovražnikov obveščevalec. Pri njem so našli latinsko mašno knjižico, knjigo Tomaža Kempčana Hoja za Kristusom in knjižico o fatimski Materi Božji. Ponoči so ga strahovito mučili in umorili.

Kmalu se je razširilo prepričanje, da je umrl v duhu svetosti kot mučenec zaradi sovraštva do vere. Že med vojno je prof. Anton Strle v knjigi izdal njegov življenjepis. Leta 1992 je nadškofija Ljubljana začela cerkveni postopek za priznanje njegovega mučeništva in beatifikacijo, ki se je na škofijski ravni končal leta 2003. Papež Benedikt XVI. je 27. marca letos sprejel prefekta Kongregacije za zadeve svetnikov nadškofa Angela Amata, SDB in odobril objavo o priznanju Grozdetovega mučeništva. Slovenska Cerkev je Sv. sedežu predlagala, da bi bila slovesna beatifikacija na letošnjem osrednjem verskem dogodku, na Slovenskem evharističnem kongresu 13. junija 2010 v Celju.

Papež je istega dne tudi uradno potrdil herojske kreposti še enega slovenskega kandidata za oltar, škofa v Skopju Janeza Gnidovca, ki je umrl leta 1939. Za njegovo beatifikacijo pa je treba dokazati še vsaj en čudež na njegovo priprošnjo.

Zgoraj: Grozdetov grob – pokopališče v Šentupertu. Spodaj: Lojze Grozde (levo) in obeležje ob potoku – tam so nasli umorjenega.

GORIŠKI PEVCI

V belgijskem mestu Neerpelt je od 30. aprila do 2. maja kakih 4.400 pevk in pevcev iz 26 držav sodelovalo na 58. mednarodnem festivalu mladinskih in otroških pevskih zborov. Tja so se podala tudi dekleta vokalne skupine Bodeča neža z Vrha v občini Sovodnje. Skupino, ki je nastala leta 2004, danes sestavlja 19 pevk, vodi pa jo Mateja Černic. To je bil na festivalu edini zbor iz Italije, medtem ko so iz Slovenije prišli štirje sestavi. Goriška dekleta so med 15 skupinami dosegla prvo mesto in zlato priznanje s pohvalo v kategoriji dekleških zborov. Ob tem so skupaj z zborom iz Singapurja dosegla absolutno drugo mesto med 112 zbori.

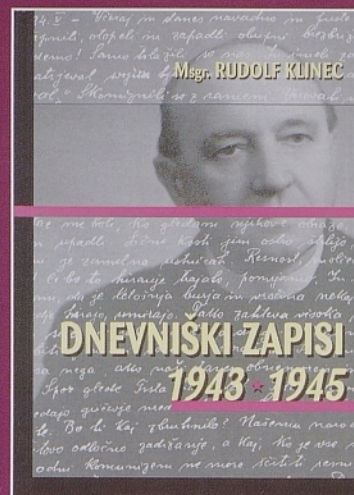
Na 21. tekmovalstvu slovenskih pevskih zborov Naša pesem v Mariboru, ki se ga je udeležilo 23 skupin, je srebrno plaketo mesta Maribor prejel tudi edini letošnji tekmujoči slovenski zbor iz Italije, Mešani pevski zbor Hrast iz Doberdoba, ki ga vodi Hilarij Lavrenčič. Ta sestav se je tekmovalstva udeležil že sedmič zaporedoma. Štirikrat je odnesel zlato in trikrat srebrno plaketo, še dvakrat pa tudi posebno priznanje za najboljšo interpretacijo obvezne skladbe.

Dnevniški zapisi dr. Rudolfa Klinca

Goriška Mohorjeva družba je 9. aprila v Gorici predstavila 407 strani debelo knjigo duhovnika, cerkvenega sodnika, dolgoletnega nadškofijskega kanclerja v Gorici, kulturnega delavca, publicista, zgodovinarja in tajnika Goriške Mohorjeve družbe msgr. Rudolfa Klinca (1912-77) Dnevniški zapisi 1943-1945. Uredila sta jo, ji dodala opombe, kronologijo, vi-re in bibliografijo zgodovinarja Peter Černic iz Gorice in Renato Podbersič iz Nove Gorice.

V knjigi so objavljeni doslej znani zapisi iz vojnih in prvih povojnih let, in sicer za čas od 1. junija 1943 do 8. avgusta 1945, čemur so dodani še trije kasnejši zapisi. Kot župnik v Velikih Žabljah in potem nekajmesečni begunec v Italiji avtor opisuje stiske naših ljudi na Vipavskem, vojne strahote, nasilje nacifašistov in revolucionarjev, spreminjajoče se odnose goriških duhovnikov s partizani, domobranci, četniki in zavezniki, povojno begunstvo dela Goričanov.

Dnevniške zapise so kasneje predstavili tudi v Ljubljani, Trstu, Vipavi in Velikih Žabljah.

Umrl je kardinal Špidlik

V Rimu je 17. aprila umrl znani teolog in veliki prijatelj Slovencev jezuit kardinal Tomaš Špidlik. Po rodu je bil Čeh iz okolice Brna, 17. decembra lani pa je dopolnil 90. leto starosti.

V mladih letih je bil zaprt pod nacisti in komunisti, kot jezuit je študiral v več državah in bil posvečen v duhovnika leta 1949 na Nizozemskem. Od leta 1951 je živel v Rimu in dolga desetletja predaval na Papeškem vzhodnem inštitutu ter na univerzi Gregoriana. Pol stoletja je tudi sodeloval s češkimi sporedi vatikanskega radia.

P. Špidlik je bil med najboljšimi strokovnjaki za duhovnost in teologijo vzhodnega krščanstva ter zaslužen delavec za dialog in krščansko edinost. Napisal je celo vrsto teoloških in filozofskih del,

izmed katerih jih je več prevedenih v slovenščino, saj je imel s Slovenci posebne vezi in bil pravi duhovni oče več slovenskih teologov. Od leta 1991 je živel v teološkem in umetniškem Centru Aletti v Rimu, katerega duša je p. Marko Rupnik. Večkrat je nastopil tudi v Gorici, Trstu in Sloveniji ter osvojil poslušalce z globoko, a preprosto mislijo in zelo prijetnim značajem.

P. Špidlik, ki je med drugim vodil postne duhovne vaje za papeža Janeza Pavla II. in sodelavce leta 1995 v Vatikanu, je prejel veliko priznanj. Češki predsednik Havel mu je na primer leta 1998 podelil Masarykov red, papež Janez Pavel II. pa ga je leta 2003 imenoval za kardinala. Za njegovo 90-letnico je sedanji papež Benedikt XVI. decembra somaševal z njim in sodelavci iz Centra Aletti v vatikanski kapeli Odrešenikova Mati, ki jo krasijo znani Rupnikovi mozaiki, pri katerih je rajni pater sodeloval z globokimi teološkimi uvidi.

Društvo slovenskih izobražencev na vrhu sezone

Renato Podberšič ml. in Jože Dežman v DSI (levo); dr. Pavel Fonda (desno).

V marcu je Društvo slovenskih izobražencev nadaljevalo svojo uspešno sezono kulturnih večerov v Peterlinovi dvorani v središču Trsta. V ponedeljek, 1. marca, so se na lepo obiskanem večeru spomnili 20-letnice zadnje številke zamejske revije Zaliv, ki jo je petindvajset let urejal in izdajal pisatelj Boris Pahor. O vlogi in pomenu te revije sta govorila Boris Pahor in njen sodelavec Janez Bizjak. Naslednji ponedeljek, 9. marca, je bil gost DSI psihiater dr. Pavel Fonda, ki je govoril na temo »Tržaška umobolnica: osrednji dogodek psihiatrije 20. stoletja«. V ponedeljek, 16. marca, je Društvo slovenskih izobražencev v sodelovanju s Knjižnico Dušana Černeta priredilo pogovor ob prvi obletnici odkritja žrtev povojnih pobojev v Hudi jami in ob izidu zbornika Totalitarizmi – vprašanja in izzivi. Govorila sta direktor Muzeja novejšje zgodovine Jože Dežman in predstavnik Študijskega centra za narodno spravo iz Ljubljane Renato Podberšič ml. V ponedeljek, 23. marca, je bil gost društva pisatelj in pesnik Bert Pribac, avtor publikacije Piranski zaliv je lahko samo piranski. Predstavila ga je radijska urednica Loredana Gec, na temo istrske meje pa se je z njim pogovarjal Milan Gregorič. Na začetku večera so odprli tudi slikarsko razstavo Umetniki za Karitas. Projekt je predstavila Jožica Ličen, udeležence slikarske kolonije pa likovna kritičarka Anamarija Stibilj Šajn. Zadnji ponedeljek marca je bilo na vrsti srečanje z minoritom p. Andrejem Šegulo, ki je podal velikonočno misel na temo »Božje zapovedi – izziv za današnji čas«.

Loredana Gec, Bert Pribac in Milan Gregorič (levo) o Piranskem zalivu in istrski meji; msgr. Marij Gerdol in Andrej Šegula (desno).

Matjaž Kocbek, Boris Pahor, Igor Omerza, Ivo Jevnikar in David Tasič (levo); Ženska skupina zbora Lojze Bratuž z zborovodjo Bogdanom Kraljem (desno).

Sezona v DSI se je uspešno nadaljevala tudi v aprilu. Tako sta DSI in Knjižnica Dušana Črneteta v četrtek, 8. aprila, pripravila predstavitev knjige »Edvard Kocbek – Osebni dosje št. 584«. Pri predstavitvi so sodelovali avtor Igor Omerza, pisatelj Boris Pahor, pesnik in dramatik Matjaž Kocbek ter založnik David Tasič. Na ogledu sta bila tudi 10-minutni intervju z Edvardom Kocbekom, ki ga je leta 1970 posnel Milan Ljubič, in razstava knjižnih del o »Kocbekovi aferi 1975«. Večer je vodil časnika Ivo Jevnikar. V ponedeljek, 12. aprila, so na društvenem večeru svečano podelili letošnjo nagrado Vstajenje prof. Lojzki Bratuž. Nagrajenko je predstavil publicist Janez Povše, umetniški program pa so oblikovali: Ženska skupina MePZ Lojze Bratuž pod vodstvom Bogdana Kralja, ki je zapela tri Strmčnikove

pesmi na besedilo Ljubke Šorli, in člani Radijskega odra Alenka Hrovatin, Julija Berdon in Tomaž Susič. Nagrado je Bratuževi izročil podpredsednik Zadružne kraške banke Adriano Kovačič. V ponedeljek, 19. aprila, je v društvu predaval o srednjeveškem denarju na Slovenskem dr. Andrej Štekar, ki je tudi prikazal posamezne primerke kovancev. Zadnji ponedeljek v aprilu je društvo posvetilo raziskavi »Podoba našega otroka na Tržaškem«, ki sta jo izvedla Danilo Sedmak in Emidij Susič. Poleg obeh avtorjev sta o raziskavi govorila še Marijan Kravos in Lorena Ravbar. Društvo slovenskih izobražencev nadaljuje z organizacijo kulturnih večerov še ves mesec maj in junij.

Letošnja prejemnica nagrade Vstajenje Lojzka Bratuž (zgoraj); govornik Janez Povše na podelitvi nagrade Vstajenje (levo); Andrej Štekar o srednjeveškem denarju na Slovenskem (desno).

Slovenski evharistični kongres

Cerkev na Slovenskem se intenzivno pripravlja na Slovenski evharistični kongres, ki bo v nedeljo, 13. junija, v Celju. Po pripravljalnem programu, ki se bo začel ob 9. uri in med katerim bo zbrane nagovoril tudi misijonar Pedro Opeka z Madagaskarja, bosta ob 11. uri somaševanje, ki ga bo vodil vatikanski državni tajnik kardinal Tarcisio Bertone, in procesija.

Verjetno bo med mašo tudi razglasitev novega slovenskega blaženega, mladega mučenca Lojzeta Grozdeta.

650-LETNICA SV. VIŠARIJ

Marijino romarsko svetišče na Svetih Višarjah, na stičišču Slovencev, Nemcev, Furlanov in Italijanov v Kanalski dolini, praznuje 650. obletnico nastanka. Videmska nadškofija je napovedala nekaj jubilejnih slovesnosti: 26. junija bo šla procesija s kipom višarske Matere Božje iz Žabnic na Višarje; naslednjega dne, v nedeljo, 27. junija, bo ob 10.30 slovesni začetek jubilejnega praznovanja s somaševanjem škofov sosednjih škofij; v nedeljo, 3. oktobra, pa bo za sklep jubilejnega praznovanja videmski nadškof msgr. Andrea Mazzonato ob 10.30 daroval mašo in vodil procesijo.

Med jubilejne slovesnosti bo spadalo tudi tradicionalno Srečanje treh Slovenij, ki bo na Višarjah 1. avgusta.

BENEŠKI DUHOVNICI

V fari Dreka v Benečiji je pri cerkvi Device Marije 24. aprila upokojeni videmski nadškof msgr. Alfredo Battisti blagoslovil spomenik (delo arh. Renza Rucija) petim zavednim beneškim duhovnikom, ki so v prejšnjem stoletju tam službovali. To so Jožef Gošnjak (Gosgnach, priimki so namreč izpisani v uradni obliki), Ivan Sinik (Sinicco), Anton Domenis, Marjo Lavrenčič (Laurencig) in Valentin Birtič (Birtig). Imena spremlja napis v slovenščini: »Našim duhovnikom, ki so se trudili po poti resnice in pravice, v hvaležen spomin.«

Nadškof je pred tem vodil somaševanje domačih duhovnikov in pridikal. Poklonil se je zvestobi slovenskih duhovnikov in njihovemu trpljenju zaradi preganjanja slovenščine, obžaloval je tudi zgrešeno politiko, ki je izpraznila gorata območja in pogrnala ljudi od doma. Msgr. Marino Qualizza pa je poudaril, da so spomin na duhovnike obnovili z namenom, da bi še naprej, tudi prihodnjim rodovom, odpirali oči o slovenski kulturi, vernosti in sploh slovenski zgodovini v Benečiji.

SPOMINI PETRA KUJARJA

Predsednik Zveze koroških partizanov iz Celovca inž. Peter Kuhar je ob svoji 80-letnici pri celovski založbi Drava izdal knjigo Pesem in pelin mojih gozdov, Spominski utrinki iz osmih desetletij. Z letnico 2009 je izšla v slovenščini, z letnico 2010 pa v nemškem prevodu Metke Wakounig.

35 let Slovenske skupnosti na Goriškem

Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček iz Trsta je v sodelovanju z založbo Mladika izdal 49. knjigo v zbirki, ki je od leta 1991 posvečena zgodovinskim, pravnim, gospodarskim in kulturnim vprašanjem Slovencev v Italiji. Gre za delo goriške časnikarke in kulturne delavke Erike Jazbar 35 let Slovenske skupnosti na Goriškem.

Ob obletnici ustanovitve slovenske stranke na Goriškem in opisu njene dosedanje poti

se je v knjigi lotila najbližje zgodovine in aktualnih problemov, ki zadevajo slovensko manjšino: Osimski sporazumi, evropske volitve, demokratična in samostojna Slovenija, zlom italijanske prve republike, burne, še nedokončane spremembe strankarskega in volilnega sistema v Italiji, propad družbenega gospodarstva med Slovenci v Italiji, nova vloga krovnih organizacij, odobritev zaščitnih norm na državni in deželni ravni, evropska integracija Slovenije z odpravo mejnega nadzora in uvedbo evra.

Sama stranka Slovenska skupnost pa je ob svoji obletnici 23. aprila v Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici odprla razstavo, ki ponuja vpogled v polpreteklo zgodovino slovenske narodne skupnosti na Goriškem skozi politično lečo. Izobesila je izbor 75 svojih volilnih in propagandnih lepakov. Ob odprtju je spregovorila goriška občinska svetovalka Marilka Koršič, pozdravil pa je goriški pokrajinski tajnik SSK Julijan Čavdek.

UMRL JE IZSELJENSKI DUHOVNIK FRANC PAVALEC

V Nici je 6. februarja umrl upokojeni izseljenski duhovnik Franc Pavalec, ki je od leta 1971 delal med Slovenci, a tudi Hrvati in Francozi v Parizu, od 1972 do 1997 pa na Azurni obali in v Nici, kjer je ostal tudi kot upokojenec.

Rodil se je 20. februarja 1922 na Ptuj in študiral v Zagrebu ter Ljubljani, kjer je bil leta 1950 posvečen v duhovnika kot salezijanec. Služboval je v več krajih na Hrvaškem, od leta 1961, ko je prestopil med duhovnike ljubljanske škofije, pa v Sloveniji.

NAGRAJENE GORIŠKE ŠOLSKE SESTRE

Kulturni center Lojze Bratuž, Združenje cerkvenih pevskih zborov in Zveza slovenske katoliške prosvete so 6. Priznanje Kazimir Humar, ki nosi ime po zaslužnem duhovniku, časnikarju in družbenem delavcu, 23. marca izročile goriškim šolskim sestram. Govornik na slovesnosti, dekan Karlo Bolčina, je povzel zgodovino njihovega dela v Gorici, kamor so prišle iz Maribora leta 1910 in kjer imajo danes svoje središče v Zavodu sv. Družine. Novogoriška podžupanja Darinka Kozinc pa je podčrtala pomen delovanja šolskih sester v Egiptu.

Dve knjigi jubilaranta prof. Ljuba Sirca

Ekonomist in nekdanji politični preganjanec dr. Ljubo Sirc je 19. aprila dopolnil 90. leto starosti. Ob tej priložnosti so v Ljubljani izdali dve njegovi knjigi, ki so ju predstavili 5. maja v Muzeju novejših zgodovine v Ljubljani. Prisoten je bil tudi avtor.

Pri založbi Nova obzorja, ki izdaja tednik Demokracija, je pod naslovom Dolgo življenje po smrtni obsodbi izšla Sirčeva dopolnjena avtobiografija, znana iz knjig Nesmisel in smisel (1968) in Med Hitlerjem in Titom (1992), čemur je dodal dokumente, slike in drugo gradivo, tako da šteje 618 strani.

Slovenska matica pa je objavila strokovno knjigo Brezpotja socializma, v kateri je nekaj Sirčevih študij, prevedenih iz angleščine. Gre za kritiko politične ekonomije socializma in njegove jugoslovanske različice. Med drugim je tako zdaj dostopna v slovenščini najpomembnejša Sirčeva knjiga The Yugoslav Economy under Self-management (1979). Spremno študijo je knjigi napisal Bernard Brščič.

Kip Filipa Terčelja

V Šturjah pri Ajdovščini so se 25. aprila domače in obenem veličastno poklonili svojemu rojaku duhovniku, kulturnemu in narodnemu delavcu Filipu Terčelju (1892–1946), ki je postal žrtev političnega preganjanja pod fašizmom in umora pod komunizmom. V župnijski cerkvi je bilo najprej slovesno somaševanje, med katerim je pridigal Primož Krečič, nato sta bila na Cankarjevem trgu odkritje in blagoslovitev spomenika, ki ga je ustvaril Mirsad Begić. Med kulturnim programom je imel slavnostni govor Tomaž Pavšič. Spomenik je predstavila Anamarija Stibilj Šajn, ob blagoslovu pa je spregovoril koprski škof Metod Pirih. Zahvalo pa je izrekla slavljenceva sorodnica Lidija Terčelj.

Vipavski duhovniki so dali predlog, da se za Terčelja uvede beatifikacijski postopek zaradi mučeništva.

Levo: slovesnost v Šturjah. Zgoraj: kip F. Terčelja.

Versko življenje Slovencev v Belgiji in na Nizozemskem (XV. del)

Zbor Škrjanček in Zvon sodelujeta pri maši za večje praznike.

Po nekajmesečnem presledku nadaljujemo s prikazom kulturnega in verskega življenja slovenskih izseljencev v Belgiji in na Nizozemskem. Tretjo nedeljo januarja 1983 so v Nieuweindeju slovesno proslavili desetletnico slovenskega otroškega pevskega zbora Škrjanček. Slovesnost se je pričela s slovensko službo božjo, pri kateri sta s petjem sodelovala zbor Škrjanček in Zvon. Po maši so se vsi prisotni podali v dvorano, kjer je zbor Škrjanček priredil zelo uspel koncert in kjer so mladi pevci podali vrsto slovenskih narodnih in umetnih pesmi ter še vrsto dalmatinskih napevov. Občinstvo, ki je za to priložnost napolnilo dvorano, je bilo zelo navdušeno in vse mlade pevce nagradilo z velikim aplavzom. Sledil je še nastop pevskega zbora Zvon, ki je s svojimi ubranimi glasovi še povečal slovesnost večera. Sledila je bogata zakuška z družabnim srečanjem, na katerem so se prisotni spomnili gospoda Slavka Stermana, ki je že vrsto let na razpolago vsem slovenskim društvom in pomaga pri organizaciji verskih prireditev. Tako je gospod Slavko sodeloval in vedno pomagal pri pevskem zboru Zvon, pri društvu Sveta Barbara, v folklorni skupini, pri Veselih vaških godcih in tudi pri otroškem zboru Škrjanček.

Druga velika prireditev slovenskih izseljencev na Nizozemskem v letu 1983 je bila 29. januarja, ko je Slovenska fol-

klorna skupina imela svojo letno prireditev v dvorani v Heerleheidu. Za prireditev je bilo veliko zanimanja, saj so že v predprodaji prodali nad 700 vstopnic. Zelo kvalitetna folklorna skupina je podala vrsto slovenskih in jugoslovanskih narodnih plesov, kakor tudi ple-

se iz Nizozemske. Občinstvo je vse nastopajoče nagradilo z burnimi aplavzi, saj so nekatere plesne morali ponoviti.

Mladinski ansambel Galeb z Opčin je 1. maja 1983 gostoval v Belgiji, in sicer v dvorani v mestu Eisden. Po pozdravnih besedah, ki sta jih imela Stani Revinšek v imenu društva Slomšek in Franc Pohajač v imenu Galebov, se je razvil bogat kulturni spored, pri katerem so sodelovali mešani in moški zbor Slomšek, Galebi in društvo Vesela mladina. Občinstvo je vse nastopajoče nagradilo z velikim aplavzom, posebno pa so bili navdušeni nad nastopom Galebov. Prireditvi je sledilo družabno srečanje pozno v noč.

Galebi iz Trsta in Vesela Mladina iz belgijskega Limburga v Eisdeni.

za smeh in dobro voljo

Razgovor v zavodu za zaposlovanje:

»Kolikokrat ste letos že zamenjali službo?«

»Petkrat.«

»Ste delali kot priložnostni delavec?«

»Ne, kot nogometni trener.«

• • •

Naftni šejk je obiskal Pariz, se sprehodil do Eifflovega stolpa in komentiral:

»Joj, ti nesposobni Francozi. Že tretjič sem v Parizu, pa še vedno niso izvrtali nafte!«

• • •

Gost je leta in leta prihajal v gostilno in vedno naročil dva konjaka. Enega zase, drugega za prijatelja, ki pa ga ni bilo. Tako je vsakič popil dva konjaka. Nekega dne pa naroči samo en konjak.

»Vašega prijatelja ne bo?« se pošali natakar.

»Bo, bo, ta je za njega. Jaz sem pa po priporočilu zdravnika prenehal piti!«

Mesar je odprl novo mesnico. Začel je na svoje in prva stranka je bil njegov prijatelj.

»Ali imaš morda telečjo glavo?« ga je vprašal.

»Ne, samo tako se češem!« je odvrnil mesar.

• • •

Silvo se je s čisto novim avtom in še toplim vozniškim dovoljenjem z ženo odpeljal na izlet. Ko je pripeljal do križišča, pogleda levo, nato pa vpraša ženo:

»Je na desni kakšen avto?«

»Ne,« reče ona.

Ko Silvo pritisne na plin – poči.

»Le avtobus,« nadaljuje žena.

• • •

»Oho, soseda ima pa nova očala! Saj vam kar pristajajo, pa še skrijejo vam gube okoli oči!« je rekla soseda sosedu.

»Ja, poleg tega pa bolje vidim, koliko sivih las imate!« ji druga soseda ni ostala dolžna.

»Žena, kar srce me boli, ko vidim, kako se mučiš s kuhanjem in čiščenjem stanovanja. Daj, zapri vrata dnevne sobe!«

• • •

Črnogorca se pogovarjata in eden vpraša:

»Ali veš, kdo je Mozart?«

»Prvič slišim! Kdo pa je to?«

»To je tisti, ki je napisal glasbo za moj Sony Ericson GSM!«

• • •

»Moj očka je policaj! Kaj dela pa tvoj očka!«

»Tisto, kar mu reče mami- ca!«

• • •

»Koliko je to, Vasja?« vpraša učiteljica, potem ko je napisala na tablo 2 : 2.

»Remi!« odgovori Vasja.

• • •

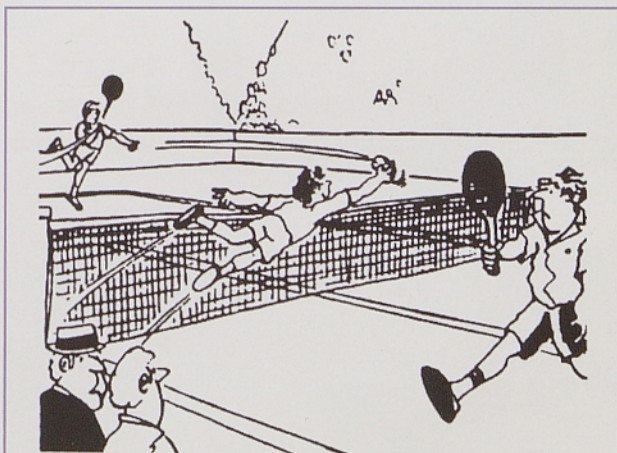
Srečata se deževnika.

»Kako si kaj? Kje imaš pa brata?«

»Na ribolov je šel.«

– Po pravilniku o dvobojih to ni prepovedano!

– Je izreden pobiralec žog, le preveč vnet je za svoje delo!

Na razpolago pri M

23,00 €

LITERARNI PRVENEC

Vilma Purič
BURJIN ČAS

Roman o ljubezni in vojni
na obronkih Krasa.

**DRUGA
IZDAJA**

35,00 €

Alojz Rebula

*Biografia per immagini
a cura di*

*Biografija v slikah
uredila*

Alice Zen

Alice Zen

**ALOJZ
REBULA**

Biografija v slikah

*Dvojezična monografija v slikah o pisatelju Alojzu
Rebuli s prispevki osemindvajsetih avtorjev.*

Marica Nadlišek Bartol

AMERIKA
in druge zgodbe o mojih otrocih

18,00 €

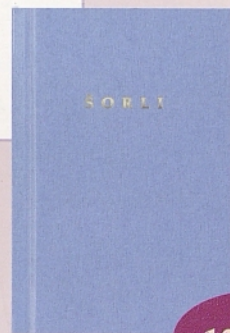
Marica Nadlišek Bartol
AMERIKA

**In druge zgodbe
o mojih otrocih**

*Kako so preživljali svoje
otročvo pri Svetem Ivanu Mašenka,
Vladimir, Branko, Ksenija in Nenad.*

Ljubka Šorli
IZBRANE PESMI

Izbor pesmi ob
stoletnici rojstva pesnice
Ljubke Šorli Bratuž.

12,00 €

M založba
MLADIKA

Trst, Ul. Donizetti 3, I-34133 • tel. 040-3480818; fax 040-633307 • e-mail: uprava@mladika.com

Obiščite nas na spletni strani www.mladika.com